

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Patrik Hytönen

Soome presidentide visiitide mõju Eesti-Soome suhetele aastail 1918-1940

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof Eero Medijainen

Tartu 2016

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. 1918-1922 – AKTIIVNE KOOSTÖÖ	8
1.1 Soome-Eesti riigi suhete algus	8
1.2 Eesti ja Soome saatkonnad Helsingis ja Tallinnas	11
1.3 Kaarlo Juho Ståhlbergi välispoliitiline tegevus	12
1.4 Riigivanem Konstantin Pätsi visiit Soome 1922	15
2. 1922-1934 – ÄRAOOTAV SUHTUMINE	18
2.1 Eesti ja Soome suhted kuni 1925. aastani	18
2.2 Lauri Kristian Relanderi valimine presidendiks ning visiit Eestisse 1925	21
2.3 Eesti ja Soome poliitilised suhted ja välispoliitilised suunad 1925-1931	26
2.4 Eesti ja Soome riigipeade korraliste külaskäikude algus	32
3. 1934-1940 – PEAAEGU EITAV SUHTUMINE	35
3.1 1934. aasta sündmuste mõju Soome-Eesti suhetele ja Pehr Evind Svinhufvudi teine visiit	35
3.2 Svinhufvudi kolmas visiit Eestisse ja Eesti kadumine Soome välispoliitikast	38
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	45

SISSEJUHATUS

Kahe maailmasõja vaheline periood oli Euroopa jaoks pingeline vaatamata üldisemale rahusooovile. Rahvusvaheline olukord 1918-1940 oli heitlik poliitilisel tasandil ning käis läbi erinevaid faase. Kõige selle keskmes üritas olla Rahvasteliit, mis oli loodud peale Esimest maailmasõda rahu tagamiseks maailmas. See oli juba algusest suhteliselt nõrk, kuna sellega ei liitunud Ameerika Ühendriigid. Rahvusvahelisel areenil tekkisid uued riigid, nende hulgas Eesti ja Soome, kelle asendites leidis nii sarnasusi kui erinevusi. Eesti ja Soome olid mõlemad noored riigid kes otsisid oma positsiooni tugevdamiseks rahvusvahelist toetust, kuid kahe riigi vahel laiuv Läänemeri oli siiski eraldav. Soome ajaloolane Seppo Zetterberg arvab nii – „Soome oli eestlastele suur eeskuju, lähim välisriik, kellelt loodeti abi ja tuge. Eestil aga ei olnud Soomele anda suurt midagi. Eesti oli väike ja tema positsioon nõrgem.“¹ Eesti ja Soome poliitilised suhted olid kahe maailmasõja vahel ideaalist kaugel, ning kuigi need ei kadunud, säilitasid nad üldjuhul „korrektse“ vormi. Kõige selle keskmes olid Soome presidendid, kes vähesel või rohkemal määral mõjutasid kahe naaberriigi omavahelisi läbikäimisi.

Eesti ja Soome suhete määratlemist perioodideks saab teha erineval moel. Soome ajaloolane Marko Lehti oma käsitluses Balti koostööst jaotab selle neljaks osaks: 1918-1919, 1919-1920, 1921-22 ja 1922-1926. Lehti arvates hakkas koostöö järkjärgult kaduma just viimasel perioodil². Seppo Zetterberg on aga toonud välja, et „kõige tõsisem kriis“ Eesti-Soome poliitilistes suhetes oli 1934. aastal, seoses demokraatia kadumisega Eestist³. Seega võiks Eesti-Soome suhted ja läbikäimised jaotada kolme ossa: 1918-1922, 1922-1934 ning 1934-1940. Esimesel perioodil, 1918-1922 oli aktiivsem poliitiline koostöö, mil osaleti piiririikide konverentsidel ning loodeti Läänemere riikide koostööd. Selle perioodi lõpuks olid aga need lootused laiemast koostööst Ida-Euroopa riikide vahel kustunud ning Eesti tähtsus Soome välispoliitikas hakkas kahanema, kuna Soome välispoliitika keskendus nüüdsest Rootsile ja Rahvasteliidule. Teisel perioodil, 1922-1934 toimus seega Eesti ja Soome poliitiline kaugenemine üksteisest, kuid kus aktiivne suhtlus säilis eelkõige majanduslikul, kultuurilisel ja mitteametlikul tasandil. Üritati saavutada suuremat ja kindlasuunalisemat koostööd, mida Soome pool viisakalt, kuid kindlalt tagasi lükkas juba mainitud Skandinaavia-suunitluse tõttu,

¹ Zetterberg, Seppo. *Soome ja Eesti poliitilised suhted 1918-1940. Mõningaid hajamärkmeid*. Looming 1991, nr.2, lk. 245.

² Lehti, Marko. *A Baltic League as a Construct of the New Europe*. Frankfurt am Mein, Peter Lang, 1999, lk. 16

³ Zetterberg 1991, lk. 247-248.

kuna ei tahetud ennast siduda millegagi, mis Soomele endale vähem kasu tooks. Kolmandal perioodil 1934-1940 toimus aga Soomes muutus suhtumises Eestisse, mis tulenes 1934. aasta 12. märtsi riigipöördest.

Eesti välispoliitika esialgne eesmärk 1920. aastatel oli saavutada liit Baltimaade, Soome ja Poola vahel, kuid Poola ja Leedu ning ka Eesti ja Läti omavahelised arusaamatused piiriküsimustes nurjasid selle plaani. Ainus, mis sellel suunal saavutati, oli liiduleping Lätiga 1923. aastal, millega teatud mõõndustega liitus 1934. aastal ka Leedu. Vaatamata tegelikule ebaedule ei lõpetatud välispoliitilisi püüdlusi Soome suunas kogu esimese iseseisvusperioodi jooksul.

Presidendi institutsioonil on Soomes olnud märkimisväärne roll. Kui üritada defineerida, et milline oli presidendi ameti positsioon Soomes võrreldes muu maailmaga, saab öelda, et selle positsioon oli eriline – tal ei ole olnud 1920ndatel ja 1930ndatel niipalju võimu, kui näiteks oli Ameerika Ühendriikide presidentil tollel perioodil. Eesti riigivanem aga oli ametlikult küll riigipea ning valitsuse juht, kuid „parlamendiga (Riigikoguga) võrreldes oli täidesaatev võim niivõrd tagaplaanil, et valitsus näis peaaegu parlamendikomisjonina.“⁴

Soomes vaadati presidendi institutsiooni loomisel näidetena lääneriike, kus parlamentarism oli tugev, eelkõige USA-d, kuid ka Prantsusmaad ja Suurbritanniat, kust võeti näidiseks selle parlamendi suhted valitsusega.⁵ Presidendi valimine määratleti Soome põhiseaduses juba 1917. aasta novembris, kuid valimised jäid kodusõja tõttu ära ning selle lõppedes ei kiirustatud ka nende uuesti alustamisega. Selle tingis Soome senati 1918. aasta suvel tehtud otsus luua Soomes monarhistlik riigikord⁶. Otsus tulenes tugevast Saksa mõjust tollastele Soome riigijuhtidele. Presidendi valimine tõusis taas päevakorda 1919. aastal, peale Saksamaa kaotust I maailmasõjas ja monarhistliku riigikorra idee nõrgenemist Soomes. Peale pikki vaidlusi toimusid Soomes esimesed presidendivalimised 1919. aasta juulis, mil esimeseks presidendiks valiti Kaarlo Juho Ståhlberg.⁷ Eestis samal ajal presidenti institutsioon puudus, kuna algsetele plaanidele vaatamata kustutati see tugeva kriitika tõttu põhiseadusest⁸. Vastased moodustusid peamiselt vasakpoolsetest, kes olid tugevale presidendi institutsioonile

⁴ Rauch, Georg von. *Balti riikide ajalugu 1918-1940*. Tallinn, Detlar, 1995.

⁵ Merikoski, Veli. *Muuttumaton, muuttuva valtiosääntömmen*. Porvoo-Helsinki, WSOY, 1969, lk. 47-48.

⁶ Hirvikallio, Paavo. *Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919-1950*. Porvoo, WSOY, 1958, lk. 3.

⁷ Ibid, lk. 4-8.

⁸ *Eesti ajalugu VI – Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*. Sulev Vahre (peatoim.). Tartu, Ilmamaa, 2005, lk. 50-51.

vastu ka Soomes, kuid erinevus kahe riigi vahel oli see, et Soomes said enamuse parlamendis parempoolsed, Eesti Asutavas Kogus aga vasakpoolsed.⁹

Soome presidendi roll sätestati Soome põhiseaduses, mis andis talle Soome riigi tegevuses üsna suure rolli – ta võis parlamendi laiali saata, kutsuda parlamenti täiendavatele riigipäevadele, määrata ametisse riiginõukogu liikmed jne. Soome presidendi määrata olid ka riigi suhted teiste välisriikidega, reeglina pidi ta välispoliitilisi otsuseid tegema koostöös riiginõukoguga. Teoreetiliselt võis Soome president otsustada ka riiginõukogust erinevalt, kuid reeglina seda ei tehtud. Erandid on vaid 1924. aastal parlamendi laialisaatmine president K. J. Ståhlbergi poolt ja 1932. aastal Pehr Evind Svinhufvudi keeldumine parlamendile intressimäärade normeerimise õiguse andmisest.¹⁰ Ajaloolase Antero Jyränki väitel eksisteeris aga formaalne reegel, et „president praktikas isiklikult ei osale lepingu koostamist puudutavatel nõupidamistel ega – hoolimata sellest, et tal on *ius repraesentationis*¹¹ – kirjutata ise lepingutele alla.“¹² Soome president seega formaalselt küll juhtis välispoliitikat, kuid lepinguid sõlmisid siiski teised, nende hulgas välisminister. Aastal 2000 aga kärbiti presidendi ametiõigusi ning tänapäeval „president teeb kõik olulised välispoliitilised otsused koostöös riiginõukoguga ja riiginõukogu ettevalmistamisel.“¹³ Seega on presidendi institutsiooni olemus selle algusest, mil tal oli rohkem võimu riigiasjade määramisel, muutunud tänapäevaks pigem esinduslikuks institutsiooniks. Sarnaselt Eesti presidendile on tal õigus allkirjastada seadusi ning parlament laiali saata.

Teema sai valitud seetõttu, kuna seda on vähe uuritud. Soome-Eesti suhetest on kirjutatud mitmest aspektist, kuid visiidid ning presidentide roll on jäänud sellest üldjuhul välja. Riigipeade visiite hinnati tollase avalikkuse poolt kõrgelt ning kuigi need ei pruukinud otseselt anda mingisugust nähtavat tulemust, võisid need kaudselt mõjuda erinevatele kahe riigi suhetele. Antud töö rõhk seisneb Soome presidentide rollil ning presidentide visiitidel Eesti ja Soome vahelises suhtluses. Töös uurin, milline arvamus oli visiitidest Eesti ajakirjandusel ja poliitikutel, milline Soome ajakirjandusel ja poliitikutel ning seda, millist mõju avaldasid visiidid Eesti-Soome suhetele. Kuna Soome presidentide visiite ei ole väga palju uuritud, siis üritasin leida ka vastuse küsimusele, et miks ei ole seda tehtud – kas

⁹ Zetterberg, Seppo. *Sama sukua, eri maata. Viro ja Suomi – historiasta huomiseen*. Taloustieto OY, 2004, lk. 37.

¹⁰ Merikoski 1969, lk. 48-49.

¹¹ Õigus esindada.

¹² Jyränki, Antero. *Presidentti. Tutkimus valtioneupseerien asemasta Suomessa v. 1919-1976*. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1981, lk. 217-218.

¹³ *Tehtävät*. Suomen Tasavallan presidentti. Kasutatud 02.03.2016, <http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=44821>

sihilikult või allikmaterjalide vähesuse tõttu. Uurisin ka, milline roll oli Soome presidentidel Soome-Eesti suhete eri valdkondades ning kui suur oli nende mõju.

Allikad ja historiograafia

Eesti ja Soome suhetest on väga palju kirjutanud Soome ajaloolased, nagu näiteks Seppo Zetterberg, kes on kirjutanud ka mahuka populaarteadusliku teose Eesti ajaloost¹⁴. Zetterberg käsitleb Eesti ja Soome poliitilisi suhteid 1917-1919 oma teoses *Suomi ja Viro. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun*¹⁵. Oma teoses keskendub ta kindlale perioodile, mis on teose tugevus, küll aga on tunda, et autor pole kirjutamise ajal, 1970. aastatel, ligi pääsenud Eesti arhiividele ja ka Soome arhiividest on jäänud riikliku poliitika tõttu üht-teist varjatuks.

Teine autor, kes on Eesti suhetest kirjutanud on Heiki Roiko-Jokela¹⁶. Ta kirjutas oma teoses Soome välisministri ja Tallinna saadiku Rudolf Holsti tegevusest Balti maade tunnustamisel ning piiririikide poliitika ajamisel Soomes. Roiko-Jokela poolt on toimetatud ka artiklitekogumik¹⁷, milles lahatakse Eesti-Soome suhteid mitmest aspektist. Kogumikust saab ülevaate nii Soome ametlikust suhtumisest Eestisse aastatel 1925-1934 kui ka Soome Koonderakondliku ajakirjanduse suhtumisest Eestisse.

Visiitidest eraldi kompaktselt kirjutatud ja neid analüüsitud ei ole, pigem on neid mitmetes teostes lühidalt mainitud või kirjeldatud. Soome presidentide visiitide kohta on monograafia välja andnud Juhani Suomi¹⁸, kes annab ülevaate kõikide Soome presidentide poolt perioodil 1922-1939 tehtud ja vastuvõetud visiitide kohta. Autor on üritanud anda hinnangu visiitide sisule, mida Soome presidendid sooritasid lähiriikidesse ning visiitidele, mille puhul Soome presidendid olid ise võõrustajad. Antud teos on hetkel ainus, mis visiite käsitleb, mistõttu on selle teema puhul uurida veel palju uurimata. Presidentidest on Soomes kirjutanud Antero

¹⁴ Zetterberg, Seppo. *Eesti ajalugu*. Tallinn, Tänapäev, 2010.

¹⁵ Zetterberg, Seppo. *Suomi ja Viro 1917-1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun*. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1977.

¹⁶ Roiko-Jokela, Heikki. *Ihanteita ja reaaliolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure –tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918-1922*. Jyväskylä, Jyväskylän Yliopisto, 1995.

¹⁷ *Virallista politiikka. Epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991*. Heikki Roiko-Jokela (toim.). Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997.

¹⁸ Suomi, Juhani. *Vuoroin vieraisissa : Suomen tasavallan presidentit matkalla ja isäntinä ennen toista maailmansotaa*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002.

Jyränki, kes on oma teoses¹⁹ analüüsinud Soome presidendi institutsiooni aastatel 1919-1976. See teos annab põhjaliku ülevaate presidendi rollist Soome ühiskonnas, tema õigustest ning eriti välispoliitilisest tegevusest, mille juhtrolli oli president põhiseaduses määratud.

Soome välispoliitikast on kirjutanud Timo Soikkanen²⁰, kes oma teoses vaatlleb Soome sise- ja välispoliitilisi liine 1930ndate teisel poolel. Soikkanen vaatlleb välispoliitikat selle pilguga, kuidas seda mõjutasid 1930ndatel Soomes aset leidnud sisepoliitilised muutused ja sündmused. Välispoliitikast aastatel 1918-1940 on kirjutanud ka Jorma Kallernautio²¹, kes oma teoses annab põhjaliku ülevaate Soome välispoliitikast kahe Maailmasõja vahel. Kallernautio ei keskendu sisepoliitikale nii põhjalikult, kui seda teeb Soikkanen, vaadates Soome välispoliitikat pikemal perioodil ja mitte nii põhjalikult.

Soome presidentidest on kirjutanud bibliograafiad Sakari Virkkunen, kelle teosed presidentide Kaarlo Juho Ståhlbergi²², Lauri Kristian Relanderi²³ ja Pehr Evind Svinhufvudi²⁴ kohta vaatllevad presidentide tegevust rohkem eraelulisel tasandil, kuid kust võib välja lugeda ka teatud infot visiitidest Eestisse ning välispoliitiliselt tegevusest.

Kasutasin töö kirjutamisel ka Välisministeeriumi arhiivi, eelkõige seal olevaid ajaleheväljalõikeid nii Eesti kui välismaa ajalehtedest, eelkõige Soome lehtedest – Helsingin Sanomat, Suomen Sosiaalidemokraatti ja Uusi Suomi, mis andsid hea ülevaate Soome ajakirjanduse vaadetest visiitidele. Kasutasin ka Heino Arumäe koostatud allikakogumikku Eesti suhetest Soomega²⁵, mis andis hea üldpildi dokumentidest aastail 1919-1926 ning millest sai taustainformatsiooni 1922. aasta riigivanem Konstantin Pätsi visiidist Soome ning Soome presidendi Lauri Kristian Relanderi 1925. aasta visiidist Eestisse.

¹⁹ Jyränki 1981.

²⁰ Soikkanen, Timo. *Kansallinen eheytyminen – Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939*. Turku, Turun Yliopisto, 1983.

²¹ Kallernautio, Jorma. *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955*. Helsinki, Tammi, 1985.

²² Virkkunen, Sakari. *Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti*. Helsinki, Otava, 1979.

²³ Virkkunen, Sakari. *Relander. Hymyilevä presidentti*. Helsinki, Otava, 1979.

²⁴ Virkkunen, Sakari. *Svinhufvud. kansallinen presidentti*. Helsinki, Otava, 1981.

²⁵ *Eesti ja Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997.

1. 1918-1922 – AKTIIVNE KOOSTÖÖ

1.1 Soome-Eesti riigi suhete algus

Soome ja Eesti vaheline riiklik koostöö algas Eesti Vabadussõjaga, milles osalesid Soome vabatahtlikud, kelle oli oluline osa eestlaste kaitsetahte moraalses tugevdamises. Selles mängis oma rolli ka Konstantin Päts, kes käis Vabadussõja alguses Soomes, kus ta kohtus Soome senati esimehe Pehr Evind Svinhufvudiga ning millest sai alguse tutvus, mis realiseerus 1930ndatel. Pätsiga peetud vestluses lubas Svinhufvud anda Eestile abi, kuid sõjalise juhtkonna hinnangu tõttu ei saadetud siia ametlikke vägesid²⁶, põhjendatuna Soome oma vajadusest vägede järele. Svinhufvud oli ise juba 1918. aasta algul sõitnud Vaasa läbi Berliini ja Stockholmi, mille käigus ta sõitis läbi ka Eesti alalt, mis tollal oli Saksa okupatsiooni all²⁷.

Iseseisvuse algul käisid Eesti poliitilistest ringkondadest läbi ideed liitriigist Soomega. Koostööst või liitriigi ideest olid Eestis huvitatud paljud – praktiliselt enamus poliitilisest kui ka sõjaväelisest juhtkonnast.²⁸ Jaan Tõnisson oli hellitanud ideed laiemast koostööst Läänemere riikide vahel juba 1917. aasta sügisel Toompeal toimunud Maanõukogu istungil, väites, et „kui leedulased, lätlased, eestlased, soomlased ja Skandinaavia rahvad liituksid, siis neil oleks 30-miljonilise rahvasteliiduna antud mõjutus rahuläbirääkimistel“.²⁹ Kuid seda mõtet peeti tollal utoopiliseks ning „see ei saanud sügisel 1917 veel toetust“³⁰, tulenevalt sellest, et Balti riigid ja Soome polnud veel iseseisvad. Samas näitab see väljaütlemine, et Eestis saadi aru, et üksi on Eesti riik suhteliselt nõrk ning selletõttu peaks kaks riiki omavahel ühendama mingilgi viisil ning seda mõtet kanti endaga läbi terve iseseisvuse aja kaasas.

Eestlaste plaanid, mis näitasid end eelkõige Jaan Tõnissoni visioonides oli suured – liit Soomest Poolani mis kaitseks noori riike ühtse vaenlase Venemaa eest. 1918. aasta kevadel pooldati Soome teatud ringkondades Pätsi ideed moodustada Eesti ja Soome vahel liitriik, millesse suhtus positiivselt näiteks ka Soome senati esimees Svinhufvud, kuid see idee pidi olema kooskõlas ning sobima ka Soome liitlasele Saksamaale.³¹ Kui eestlaste arvates pidi

²⁶ Virkkunen 1981, lk. 86-87.

²⁷ Räikkönen, Erkki. *P. E. Svinhufvud ja Soome iseseisvuse süünd*. Tartu, K./Ü. „Loodus“, 1935, lk. 292-305.

²⁸ Arumäe, Heino. *Võitlus Balti Liidu loomise ümber 1919-1925*. Tallinn, Eesti Raamat, 1983, lk. 13-14.

²⁹ Zetterberg 1997, lk. 35.

³⁰ Ibid, lk. 38.

³¹ Roiko-Jokela, Heikki. (1997) „Reaalipoliitised edut vaativat rannikkomme eteläpuolelle ystävällisen maan“. *Baltia Suomen lähialuepolitiikassa 1918-1996. Virallista politiikkaa – epävirallista kannsakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991*. Heikki Roiko-Jokela(toim.) Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 70.

ühisriik olema vabariik, siis näiteks Svinhufvud pooldas monarhiat, mis eksisteeriuks Saksamaa liitlasena³². Liitriigi idee oli aga suurem osa Soome poliitilisest ringkonnast vastu, nende seas sel ajal ka Kaarlo Juho Ståhlberg ja Rudolf Holsti³³. Svinhufvud pakkus veel 1918. aasta sügisel liitriigi idee välja, kuid Soome vabariiklase Georg Schaumani arvates oleks see tähendanud liitriiki, kus Soomel oleks olnud juhtroll, vastupidiselt eestlaste idee vördsest riigijuhtimisest³⁴. Soomes toimunud esimeste presidendivalimistega 1919. aasta sügisel valiti presidendiks Kaarlo J. Ståhlberg, kelle presidendiks saamise ajaks olid liitriigi ideed jõudnud vaibuda.

1920. aasta algul muutus taas aktiivsemaks piiririikide alane koostöö, Kui Balti riikide ning eriti Eesti seisukohast nähti seda kui võimalust sõlmida ühine liit Nõukogude Venemaa vastu, siis soomlased vaatasid seda pragmaatilisemalt. Soome seisukohast oli vajalik hoida ära Balti riikide eraldi rahulepingud Nõukogude Venemaaga ajal, kui eksisteeris veel võimalus, et Vene kodusõja võidavad valged.³⁵ Soomlased ise olid juba 1918. aastal Saksamaa vahendamisel alustanud Nõukogude Venemaaga läbirääkimisi, kuid need ei jõudnud tulemuseni³⁶. 1920. aasta algul ei olnud Nõukogude Venemaa olukord veel kindel, mistõttu lootsidki soomlased venitada rahuläbirääkimiste alustamisega, kuid Balti riike ei suudetud mõjutada. Selle tulemusel sõlmisid Balti riigid rahulepingud 1920. aasta algul ning Soome taasalustas oma läbirääkimised hiljem, sõlmides rahulepingu 1920. aasta sügisel.

Soomlased ei soovinud pikalt ka Eestit *de jure* tunnustada, tingituna sellest, et seda ei soovinud teha lääneriigid. Eesti saadik Soomes Oskar Kallas kirjutas pidevalt Soome Välisministeeriumile kirju ning tuletas seda probleemi meelde, kuid Soome poolt suudeti probleemist osavalt mööda vaadata. 1919. aasta suvel teatas Rudolf Holsti Kallasele, et Soome hetkel *de jure* Eestit tunnustada ei saa, kuid et „*de facto* tunnustamine Soome poolt tähendab praktiliselt sama kui tunnustamine *de jure*“³⁷. Ametlik tunnustus Soome poolt saabus Eestile alles peaaegu aasta hiljem, 7. juunil 1920 ning soomlased Holsti vedamisel olid küsinud toetust ka inglasele, kes selle neile väidetavalt andnud³⁸.

³² Lehti 1999, lk. 114.

³³ Roiko-Jokela 1997, lk. 70.

³⁴ Zetterberg 1977, lk. 113-114.

³⁵ Kallenautio 1985, lk. 86.

³⁶ Tanner, Väinö. *Tarton Rauha. Sen syntymäiheet ja -vaikeudet*. Helsinki, Tammi, 1949, lk. 13-17.

³⁷ Soome välisminister Eesti diplomaatilisele esindajale Helsingis 8. august 1919. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 14.

³⁸ Eesti diplomaatiline esindaja Helsingis Eesti Välisministeeriumile 7. juuni 1920. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 106-107.

Konstantin Päts tõi oma kohtumisel Soome saadikuga 1921. aastal taas välja Suur-Soome idee ning „unelma“ selle täitumisest³⁹. Nii Tõnisson kui Päts, nagu enamused Eesti poliitiline eliit, vaatasid jätkuvalt välispoliitiliselt Soome poole, soovides näha kahe riigi vahel suuremat koostööd, liitu või isegi liitriiki. Tunnistati endale, et Eesti riik on liiga nõrk, mille tagajärjel suunati pilgud põhja poole. Liitriigi ideele olid vastu aga tollased Eesti esindajad välismaal, eriti Ants Piip Londonis ja Kaarel Robert Pusta Pariisis. Nende arvates oleks see olnud rahvaste enesemääramisõiguse põhimõtte vastu⁴⁰.

Soomlaste suhtumine oli aga erinevalt eestlastest leige ning lõunanaabrist „hõimuvenna“ vastu ei tundud väga suurt huvi. Eesti välisminister Ants Piibu saadetud kirjas Eesti saadikule Helsingis kirjutab Piip, et „põhimõttelikult oleme jõudnud täiesti surnud punktil/.../nagu elaksime vastastikkudel maapoolidel ja kumbagil pole teisest huvi.“⁴¹ Soomlased suhtusid Eestisse väga leigelt tingituna kartusest, et lähenemine Eestile nende rahvusvahelist positsiooni nõrgendaks ning „ettevaatlik Soome arvas, et lähedased suhted Eestiga teevad koguni kahju“⁴². Soomlased olid ka ise tollal veel ebakindlad oma välispoliitilises suunas. Välisminister Holsti küsis veel 1921. aastal Suurbritannia Helsingi-saadikult, kas Soome peaks oma välispoliitika suunama Balti või Rootsi suunal, kuid britid vastasid külmalt, et see on soomlaste enda asi⁴³.

Eesti-Soome suhete käsitlemine Soome ajakirjanduses oli 1918-1922 oli väga aktiivne, kirjutati Eesti iseseisvussõjast, Soome vabatahtlikest jne. Eesti teema oli esil eelkõige siis, kui julgeolekualane oht Soomele bolševike tõttu Soome lahe lõunakaldal oli olemas, kuna punaste võimu korral Eestis oleks Soome olnud piiratud Nõukogude riigi poolt kahest suunast. Kui sõlmiti rahulepingud Nõukogude Venemaaga kadus ka laiem huvi Eesti vastu, kuna see ei kujutanud enam olulist osa Soome sisepoliitilises võitluses.⁴⁴

³⁹ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 11. november 1921. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 188-190.

⁴⁰ Suomi 2002, lk. 70.

⁴¹ Eesti välisminister Eesti saadikule Helsingis 27. detsember 1921. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 217-218.

⁴² Zetterberg, Seppo. *Soome ja Eesti poliitilised suhted 1918-1940. Mõningaid hajamärkmeid*. Looming 1992, nr2, lk. 245.

⁴³ Roiko-Jokela 1995, lk. 256.

⁴⁴ Taunila, Leila. „Kun Weli on Wainon alla, on waara myös omamme“. Idealistisen ja realistisen linjan heijastuminen kokoomuslehtien Viron-poliittiseen kirjoitteluun 1918-1922. *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käänkökohtia 1860-1991*. Heikki Roiko-Jokela(toim.) Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 105.

1.2 Eesti ja Soome saatkonnad Helsingis ja Tallinnas

Eesti olukorra normaliseerudes ning iseseisvuse tugevnedes tõusis päevakorraks ka küsimus saatkondade rajamisest kahe riigi vahel. 1918. aasta mais oli Eestisse saadetud konsuliks Toivo T. Kaila, kes pidi kaitsma soomlaste õigusi sakslaste okupeeritud Eestis, kuid ta tegutses siiski Saksa okupatsiooni ajal. Peale Kailat nimetati konsuliks Yrjö Putkinen ning alles 1919. aasta algul tuli Eestisse Soome esimene diplomaatiline esindaja Alfred Oswald Kairamo. Viimased kaks olid olnud saksa-sõbralikud ning nende suhted eestlastega ei olnud selletõttu kõige paremad, soomlastel endil oli aga raskusi arusaamisega, miks eestlased sakslasi verivaenlasteks pidasid.⁴⁵

Sama aasta septembris otsiti Soomele suursaadikut, kelleks välisminister Rudolf Holsti leidis Erkki Reijose. Reijonen tuli Eestisse Holsti mõjutustel ja ärgitusel, kuigi ta ise kahtles enda oskustes ja kvalifitseerituses – näiteks ei rääkinud ta prantsuse keelt, mis diplomaatias tollal keskseks keeleks oli. Saanud teada oma kohustest olla diplomaatilise korpuse vanem, väitis ta, et „mul ei ole diplomaaditööks vähimatki ettevalmistust, vaid olen astunud ametisse üksnes parema puudusel ja juhuse läbi.“⁴⁶ Reijonen oli sel ajal veel ajutine asjur ning alles 1921. aasta oktoobris „nimetati Reijonen lõpuks saadikuks ja täievoliliseks ministriks.“⁴⁷

Eesti saatkond Soomes sai oma alguse 1919. aasta algul. Enne seda eksisteeris mitteametlikult ärimees Eduard Schwalbe korteris. 1919. aasta algul tekkis Eestit kõvasti aidanud mehel ja Eesti tekkival ametlikul saatkonnal konflikt. Saatkonnas ei hinnatud mehe tegevust, pigem kritiseeriti teda igal võimalikul moel. Eesti esimeseks saadikuks Soomes sai Oskar Kallas, kellel olid juba varasemalt suhted Soomega. Kallas sai ametlikuks saadikuks 1920. aasta 26. oktoobril. See oli Soome-poolse huvi tulemus, millega oli hakatud tegelema juba sama aasta suvel. Kallas tegutses aktiivselt Eesti Välisministeeriumi ning Soome Välisministeeriumi vahel, suutes Eesti tegevusele Soomes panna korraliku aluse saatkonna loomisega.⁴⁸

⁴⁵ Pekkarinen, Jussi. *Kohtu tn 4. Soome Tallinna saatkonna ajalugu*. Tallinn, Varrak, 2015, lk.13-14.

⁴⁶ Ibid, lk. 19-20.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Medijainen, Eero. *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918-1940*. Tallinn, Eesti Entsüklopeedia Kirjastus, 1997, lk. 84-91.

1.3 Kaarlo Juho Ståhlbergi välispoliitiline tegevus

President K.J.Ståhlberg ei omanud eriti välispoliitilisi kogemusi ning „jurist ja valitsusmehele Ståhlbergile diplomaatia oli võõras.“⁴⁹ Ståhlberg lähtus välispoliitika puhul parlamentarismi põhimõtetest ning põhiseadusest tulenevat välispoliitika juhtimist teostas ta koos välisministriga. Ta sõltus välisministrist suurel määral, kelleks oli 1919-1922 Rudolf Holsti. Ståhlberg pakkus Holstile ka tuge, seistes tema välisministriks jäämise eest 1920-1921, kui Holstist sooviti lahti saada.⁵⁰

Holsti oli Soomes üks suurimaid piiririikide idee toetajaid ning oli arvamusel, et Soome peab ennast siduma rohkem Balti riikide ja Poolaga. 1920. aasta jaanuaris toimuski Helsingis esimene suurem konverents. Konverentsil osalesid Soome, Eesti, Läti ja Poola – Leedu jäi välja tülide tõttu Poolaga. Seal toimunud aruteludel pakkus Eesti esindus välja esialgse lepingu kava, mis Eesti delegatsiooni nägemuse kohaselt pidanuks olema sõjaline leping, mis oleks kohustanud lepinguga liitunud riike tulema üksteisele sõja korral appi. Lepingus määratleti rahu- ja sõjaaja armeede suurused ning laskemoonavarud. Ühise armee juhiks oleks valitud ülemjuhataja „lepingutegijate riikide valitsuste kokkuleppel.“⁵¹ Eesti lootused olid aga kodumaise eliidi poolt liiga optimistlikuks kujundatud. Eestis saadi aru, et ükski on Eesti liialt nõrk ennast Nõukogude Venemaa vastu kaitsma ning loodeti abi saada liidust, mis oleks kindlustanud Eesti julgeoleku. Eesti ja Läti olid Balti liidu idee suhtes kõige aktiivsemad, Poola lootis saada liidri rolli ning Soome osales vaid seetõttu, et „mitte jääda isolatsiooni.“⁵²

Peale Tartu rahu sõlmimist sõltus soomlaste nägemus liidulepingu sõlmimisest Soome suhetest Nõukogude Liiduga. 1921. aastal pingestus olukord Ida-Karjalas, kus toimus ülestõus ning eestlaste arusaamade järgi arvati, „et Soome on nüüd lepingule aldis“, millest lähtuvalt Eesti „alustas taas pingutusi, et sõlmida riikidevahelist liitu, aga ka seekord asjatult.“⁵³ Varem oldi ideed teatud ringkondades kritiseeritud lääneriikide tunnustuse püüdmisel Balti riikidele, kuid 1921. aastal kadus see probleem ära. Liidu idee võitis Soomes 1922. aasta alguses vaikselt üha rohkem toetust ning isegi president Ståhlberg pidas vajalikuks sõlmida leping

⁴⁹ Paasivirta, Juhani. *Suomen diplomaattiedustus ja ulkopoliitiikan hoito. Itsenäistymisestä Talvisotaan*. Porvoo-Helsinki, WSOY, 1968, lk. 109-111.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Eesti delegatsiooni poolt Helsingi konverentsile esitatud sõjalise lepingu projekt 16. jaanuar 1920. ERA 957.1.106, l 108.

⁵² *Eesti suhted Leedu ja Poolaga. Balti konverentsid 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 2001, lk. 6.

⁵³ Zetterberg 2010, lk. 414.

võimaliku konflikti tõttu Nõukogude Venemaaga.⁵⁴ Ta lähtus põhimõttest, et „Soome ei saa juurde turvalisust kui see ei ole võimeline seda andma teistele.“⁵⁵

1922. aasta märtsis peetigi Varssavis konverents, kus arutati taas piiririikide liitu. Soome välisminister Rudolf Holsti läks sinna kohale pea kõikide parteide, valitsuse ja president Ståhlbergi toetusega. Soome valitsuselt leidis toetust julgeoleku alase liidu sõlmimise idee Soome, Eesti, Läti ja Poola vahel.⁵⁶ Soome valitsus polnud aga kindel, mis kohapeal arutusele tuleb, seega saadeti Holsti kohale uurima, millised olid Poola tegelikud kavatsused. Viimasel hetkel sai teatavaks, et „konverentsi programmis domineerisid hoopis majandusküsimused“.⁵⁷ Konverentsi lõppedes oli aga välisminister Holsti allakirjutanud lepingule, mis pidi kehtima 5 aastat. Soome avalikkus, eesotsas mitmete parteidega, reageeris lepingule valulikult, kuna varem oli tegevus põhinenud ainult protokollidel ning lepingut polnud mainitud. Kuna Karjala kriis oli lõppenud ning suuremat vajadust julgeolekualaseks koostööks Balti riikide ja Poolaga polnud, ei peetud enam tungivalt vajalikuks poliitilist ega sõjalist liitu. Oma mõju avaldas ka Nõukogude Venemaa ja Saksamaa lähenemine ning arusaamine, et seda liitu nähti „Prantsuse-Poola liidusüsteemi osana“.⁵⁸ Ståhlberg suhtus Holsti kohta käivasse kriitikasse suhteliselt kehvasti, pidades Varssavi lepingut kui mitte heaks asjaks, siis vähemalt mitte õnnetuseks⁵⁹.

Soome ajakirjanduses võeti Varssavi lepingu sõlmimine vastu erinevalt, kuid üldine toon oli, et Soome oli lepingu sõlmimisega vea teinud. Eesti välisministeeriumile saadetud ajakirjanduse kokkuvõttes toob Eesti saadik Helsingis Eduard Laaman välja Soome ajalehtede arvamuse. Parempoolsed lehed kirjutasid sellest leebemalt, näiteks Uusi Suomi, milles väidetavalt öeldi et „meie ei usu aga, et kaitseliidu loomise/.../otstarbeks, millest seni jutt oli, kõik see tingimata tarvilik oli, milleks välisminister Varssavis nõusoleku avaldas.“⁶⁰ Sotsiaaldemokraatide leht Suomen Sosiaalidemokraatti ning rootsikeelsed lehed kritiseerisid

⁵⁴ Kallenaudio 1985, lk. 87-88.

⁵⁵ Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk. 108.

⁵⁶ Kallenaudio 1985, lk. 87-88.

⁵⁷ Arumäe, Heino. *Ühist ja erinevat Eesti ja Soome välispoliitikas iseseisvuse algusaastatel*. Tuna: Ajalookultuuri ajakiri 2012, nr. 1, lk. 29.

⁵⁸ Kallenaudio 1985, lk. 88-89.

⁵⁹ Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk. 111.

⁶⁰ Eesti Välisministeeriumi informatsiooniosakonna juhataja Eesti välisministrile 25. aprill 1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 302-304.

Varssavis sõlmitud lepingut ning Svenska Pressen kirjutab, „et Balti riikidel liitlastena suuremat väärtust ei ole.“⁶¹

Välisminister Holsti jalgealune lõi lõikuma ning talle avaldati parlamendis umbusaldust. K.J.Ståhlberg oli aga piiririikide poliitika toetaja, nagu Holsti, ning üritas Holsti ja parlamendi suhteid tasandada, kuid see ei õnnestunud. Kui Varssavi leping läks arutelule parlamenti, ei proovinud ta enam survet avaldada, tingituna ta „põhimõttelisest suhtumisest parlamentarismi ja parlamendi valitsemisõigusesse.“⁶² Sellega oli Soome suurem aktiivsus piiririikide poliitika suunal otsa saanud ning Soome välispoliitika alustas vaikset eemaldumist Balti suunalt Skandinaavia poole. President Ståhlberg oli aga kaotanud diplomaatiaeksperti, kellele ta võis kindlalt toetuda, rääkimata sellest, et Holsti näol oli presidendil olnud kindel sõber⁶³.

⁶¹ Eesti Välisministeeriumi informatsiooniosakonna juhataja Eesti välisministrile 25. aprill 1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk.302-304.

⁶² Paasivirta 1968, lk. 111.

⁶³ Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk. 112.

1.4 Riigivanem Konstantin Pätsi visiit Soome 1922

Riigipeade omavahelistele külaskäikudele pandi alus 1922. aastal, kui Soomet külastas Eesti riigivanem Konstantin Päts. Visiit toimus 15.-17. mai, ehk ajal, mil vaid kaks kuud varem oli Varssavi konverentsil lõppenud Soome piiririikide suunitlus ning Balti riikide suunaline välispoliitiline liin saanud tõsise hoobi. Ståhlberg ei olnud visiidist eriti vaimustunud ning talle tekitas meelehärmi isegi uue silinderkübara ostmine, kuna eelmine oli ära kulunud⁶⁴. Visiit möödus aga ametlikult väga positiivselt – külastati Eesti Vabadussõjas langenud Soome vabatahtlike mälestusmärki ning peeti pidulikke lõunaid.⁶⁵ Visiidil polnud väga suurt rolli poliitiliselt ning on märkimisväärne, et esimese visiidi Eesti-Soome riigipeade omavahelistes külaskäikudes sooritas just Eesti riigipea. Samas on siinkohal tähtis ka Stahlbergi enda vastumeelsus visiitide suhtes⁶⁶. Soomes ei tuntud ka Konstantin Pätsi isikut ning enam oodati „avalikku etendust, mida visiit tähendas.“⁶⁷ Tasub ka märkida, et Pätsi visiit oli esimene välisriigi riigipea visiit Soome.

Eesti ajalehtedes kirjutati visiidist helgetes toonides, sest Soome oli siiski hõimurahvas ning Pätsi visiiti Soome peeti kahte riiki lähendavaks žestiks. Pätsi kõne pidulikul õhtusöögil 16. mail rõhutab kahe riigi suhteid ning ta toob välja selle, et „iseseisvate riikidena lähenevad Eesti ja Soome üksteisele majanduslike sidemete kaudu ja meie loodame, et need sidemed peatses tulevikus ulatuse saavad, mis kohane mõlemale sõprus- ja vennasrahvale.“⁶⁸ Soome ajakirjandus oli samuti positiivne, kuigi mõned ajalehed ei kirjutanud visiidist midagi või vaid vähesel määral. Nendeks olid taaskord Suomen Sosiaalidemokraatti ning Svenska Pressen ning mõlema väljaande esindajad ei ilmunud ka Soome presidendilossi, kui Päts võttis vastu ajakirjanikke.⁶⁹ Esimene meediaväljaanne ei viibinud kohal tõenäoliselt vastasuse tõttu Ståhlbergi poliitika suhtes, soomerootslaste häälekandja aga seetõttu, et ei toetanud Soome välispoliitikat Balti suunal. Ametlikult oldi visiidiga aga rahul ning mõlema riigi juhid väljendasid heaolu. Soome saadik Tallinnas raporteeris Soome Välisministeeriumile, et „Riigivanema sõnul /.../ jäänud tal kõnesolevatest kohtumistest /.../ mulje, et tal õnnestus

⁶⁴ Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk. 114.

⁶⁵ Arumäe 2012, lk. 33.

⁶⁶ Kallenaudio 1985, lk. 94.

⁶⁷ Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk.114.

⁶⁸ Vaba Maa, 16.05.1922.

⁶⁹ Eesti Helsingi saatkonna päevik 17. mai 1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 315.

kummutada mõned vääritimõistmised ning lootis, et seegi asjaolu soodustab Eesti ja Soome suhete edasist arengut.⁷⁰

Kuigi ametlikes kõnedes räägiti koostööst ning ühistest headest suhetest, olid Eesti ja Soome vahelised poliitilised suhted hakanud jähnenema. Päts oli olnud pettunud, olles kohapeal lootnud Ståhlbergilt erinevatele ettepanekutele nõusolekut saada, kuid viimase osava laveerimise tõttu oli Päts võimetu midagi saavutama. Läti Helsingi saadiku raporti kohaselt olla ka Holsti asemele välisministriks valitud Soome saadik Pariisis Carl Enckell olnud Balti riikide ning Eestiga lähemate suhete loomise suhtes negatiivne.⁷¹ Samas dokumendis tuuakse välja ka teadmine, et Soomel ei olnud sel hetkel ametis olevat valitsust, mis võis ka vestluste ulatust pärssida. Holsti umbusaldamisega oldi tegelikult juba näidatud Soome välispoliitika suunda ning peale Holsti ei olnud tol hetkel ühtegi teist kõrgemat poliitikut, kes oleks võinud Balti-suunalist välispoliitikat juhtida.

Pätsi pettumusest on võimalik aru saada – ta oli läinud Helsingisse sooviga lähendada kahe riigi suhteid eelnevate aastate põhjal, mil Soome oli olnud aktiivne piiririikide poliitika suhtes. Varssavi konverentsi järelkaja Soomes oli veel liiga värske ning lootus laiema koostöö loomiseks oli Eesti poolel säilinud. Lisaks oli Ståhlberg ka ise olnud piiririikide poliitika toetaja, mis andis alust võimalikule läbimurdele poliitilistes küsimustes. Paraku pidi Eesti delegatsioon eesotsas Konstantin Pätsiga visiidi tulemustes pettuma. Kuigi Soome ja Eesti vahel poliitilisel tasemel suhted jätkusid, ei saanud neist midagi ehk nagu Soome ajaloolane Pentti Virrankoski on öelnud, „ei sündinud neist ei mune ega tibusid.“⁷²

Loodeti küll vastuvisiiti president Ståhlbergi poolt, kuid seda ei tulnud. Kuigi Ståhlbergi üritati mõjutada oma ametiaja jooksul ka vastuvisiidile minema, ei olnud tal soovi sooritada ametlikke visiite. Ståhlberg lõpuks küll käis Eestis, aga alles peale oma ametiaja lõppu, tingituna tema väidetavast vastasusest visiitide poliitilisele iseloomule.⁷³ Jorma Kallenaatio on välja käinud ka võimaluse, et Ståhlbergi tahtmatutes vastuvisiite teha võis peituda ka alaväärsuskompleks või kogenematus visiitide vastuvõtmisel. Ståhlberg ei soovinud

⁷⁰ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 19.05.1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 316.

⁷¹ Läti saadik Helsingist Läti pea- ja välisministeeriumile 22.05.1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 316-318.

⁷² Virrankoski, Pentti. *Suomen Historia 2*. Helsinki, Suomen Kirjallisuuden Seura, 2001, lk.782.

⁷³ Suomi 2002, lk. 27.

võõrustada isegi Rootsi kuningat, kuna ta oleks selleks pidanud ise kutse esitama. See oleks võinud näidata, et Soome on unustanud oma probleemid Rootsiiga.⁷⁴

⁷⁴ Kallenaudio 1985, lk. 94.

2. 1922-1934 – ÄRAOOTAV SUHTUMINE

2.1 Eesti ja Soome suhted kuni 1925. aastani

Peale Riigivanem Konstantin Pätsi visiiti Soome 1922. aasta mais oli ka eestlastele selge, et Soome tähelepanu ei ole enam Baltimaade suunal. Soome oli pööranud ennast rohkem Rahvasteliidu suunas ning lootis enda julgeolekut selle organisatsiooni abil kindlustada. Kahe riigi koostöö Balti-Skandinaavia koostöö taustal oli hakanud jahenema ning Eesti kadus vaikselt Soome tähtsamate välispoliitiliste teemade hulgast. Rudolf Holsti välisministri kohalt lahkumise järel vähenes ka president Ståhlbergi kindlus Soome välispoliitika juhtimisel, kuna ta oli selles toetanud Holstile. Järgmiste välisministrite hulgas oli küll olemas üks Ståhlbergi toetajatest Juho Heikki Vennola, kuid oli ka tema välispoliitika vastaseid, nende seas Carl Enckell ja Hjalmar J. Procopé.⁷⁵

Soome välispoliitikat Eesti suunal pärast Varssavi konverentsi tagajärgede leevenemist on nimetatud tagasihoidlikuks ning ebalevaks. Ühelt poolt sooviti ennast mitte siduda Eesti ning Baltimaadega, kuid samas ei soovitud ka jääda täielikult eemale. Rudolf Holsti kadumisega Soome välisministri kohalt 1922. aastal jahenes ka välispoliitiline suundumus piiririikide poliitika suunal. Soome ajaloolase Martti Turtola hinnagul olid piiririigid juba algusest peale osutunud „kehvaks lahenduseks“ ning et Poola agressiivne välispoliitiline tegevus ja Baltimaade sõjaline nõrkus oleksid Soomele toonud rohkem riske kui turvalisust⁷⁶.

Samas muutus tähtsamaks Eesti koostöö Lätiga julgeolekualastes küsimustes. Sellest arenes välja kahe riigi vaheline sõjalise kaitseliidu leping, mis sõlmiti kahe riigi esindajate vahel 1923. aastal. Eesti välisminister Friedrich Akel olevat märkinud, et „kuna Balti liit soovitavas suuruses polnud Eestist sõltumatutel põhjustel teostatav, siis tuli asuda liidu loomisele väiksemas ulatuses.“⁷⁷

Eesti ja Lätiga üritas soojemaid suhteid 1923. aastal luua ka Poola, mille eesotsas oli välisminister Marian Seyda, kelle tagasiastumisel sama aasta lõpus astus ametisse Roman Dmowski. Poolakad soovisid Prantsusmaa mõjutusel sõlmida liidulepingut Eesti, Läti, Poola ja Soome vahel. Soome samal ajal hakkas otsima lähedasemaid suhteid Rootsi, kellega

⁷⁵ Paasivirta 1968, lk. 112.

⁷⁶ Turtola, Martti. *Tornion-Joelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923-1940.* Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1984, lk. 20.

⁷⁷ Arumäe, Heino. *Võitlus Balti Liidu loomise ümber 1919-1925.* Tallinn, Eesti Raamat, 1983, lk. 132.

läbirääkimised sõjaliste juhtkondade ja saadikute vahel olid alanud juba 1922. aastal⁷⁸. Kuigi teatud poliitilistes ringkondades ning eriti ohvitseride hulgas oli toetus sõjalisele koostööle olemas, vaadati Rootsi poliitilistes ringkondades Soome liidulootustele siiski skeptilise pilguga. Eesti asjur Stockholmis Eduard Virgo toob oma Eesti Välisministeeriumile saadetud kirjas ära, et Rootsi ajakirjanduse reaktsioon Rootsi välisminister Carl Hederstierna kõnele, milles ta pooldas Soomega kaitseliitu astumist, oli terav. Kuigi ta väidetavalt väljendas oma isiklikku arvamust, põhjustas see ajakirjanduses nii suure tormi, et Hederstierna pidi tagasi astuma.⁷⁹ Hederstierna seletas hiljem, et põhjus kõne pidamiseks koostöö võimalikkusest oli „hirm Soome liitumisest tihedamalt Poola kiiluvette.“⁸⁰ Rootsi avalikkuse negatiivne suhtumine tihedamasse koostöösse Soomega näitab, et oma neutraalsuse pinnalt ei soovitud lahkuda. Selle poolt olid kõige tugevamalt Rootsi sotsiaaldemokraadid.

Samas reageeris sellele kõnele koheselt ka Eesti poliitiline eliit. Ants Piip kirjutas ajalehes Vaba Maa, et „Soome peab nüüd tahes ehk tahtmata tunnistama, et tema sõjaliselt on isoleeritud. Sarnane arusaamine sunnib aga omakorda otsima ligemaid sidemeid lõuna pool lahte oleva kaitseliiduga.“⁸¹ Eestis oli veel säilinud lootus ja tahtmine siduda Soome varem Lätiga sõlmitud liidulepinguga ning nii üldisemalt ka Balti riikide suunas. Soome saatkonna atašee Ville Niskanen kirjutas oma ettekandes Soome Välisministeeriumile, et eestlased jälgisid huviga Rootsi välisministri kõnet ning et soomlaste ebaõnnestumisele vaadati teatud kibestumise noodiga ning tunti kahjurõõmu, mida ka ajalehtedes artiklide näol jagati. Niskaneni arvates olla „sellise propaganda tegelikuks hingeks“ tol hetkel Eesti saadikuks USA-s nimetatud Ants Piip.⁸²

Rudolf Holsti reageering sellele kõnele oli Julius Seljamaa väitel arvamus, et Soome siiski orienteerub Balti suunal⁸³, Eesti Helsingi saadiku Aleksander Hellati sõnul aga pidanuks seda kasutama „positiivsete tagajärgede saavutamiseks“⁸⁴. Eestis oldi valmis kaasama Soomet Eesti ja Läti vahel sõlmitud liidulepingusse, kui Soome juhtkond selleks huvi oleks näidanud. Soome välisminister Vennola kirjeldas 1923. aasta lõpus kirjas Soome saadikutele Soome

⁷⁸ Turtola 1984, lk. 39.

⁷⁹ Eesti asjur Stockholmis Eesti Välisministeeriumile 3. november 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk.378-380.

⁸⁰ Turtola 1984, lk. 46.

⁸¹ Vaba Maa, 03.11.1923.

⁸² Soome saatkond Tallinnas Soome Välisministeeriumile 7. november 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk.380-382.

⁸³ Eesti saadik Riias Eesti Välisministeeriumile 9. november 1922. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 384-385.

⁸⁴ Eesti saadik Helsingis Eesti Välisministeeriumile 12. november 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk.385-386.

suhtumist, et Soomel pole arvamused liidu suhtes Balti riikide ja Poolaga veel „kindlaks kujunenud“ ning et läbikäimine nendega „on korrektne“⁸⁵. Hellati 1924. aasta jaanuaris saadetud kirjas Eesti Välisministeeriumile kirjeldab ta Soome ning välisminister Vennola suhtumist Eestisse põhimõtteliselt kui liitu ilma liidulepinguta⁸⁶.

1924. aastal sai Eesti välisministriks Kaarel Robert Pusta, kelle eestvedamisel hakati otsima taas välispoliitilist lähenemist Soomele. Soome saadik Eestis Eljas Erkko väidab Soome Välisministeeriumile saadetud kirjas Pustat jagavat koos Tõnissoniga sama arvamust, et Eesti ja Soome vahel pole lähedasteks suheteks „spetsiaalset lepingut vaja.“⁸⁷ Kuid sellest hoolimata olid suhted vaikselt muutunud tagasihoidlikumaks ning Taani saadik Helsingis F. Lerche märgib, et Soomes on „huvi koostöö vastu Eestiga/.../viimase aasta jooksul tublisti jahtunud.“⁸⁸

Oluliseks teemaks tõusis 1. detsembril toimunud kommunistide mäss, mille tagajärjel suurenes Soomes huvi ning aktiivsus Eesti suunal. Rudolf Holsti, kes oli selleks ajaks saanud Soome saadikuks Tallinnas, lubas, et Soome seisab vajaduse korral Eesti kõrval, samas mainides, et poliitika Balti liidu suunas ei olnud muutunud⁸⁹. Eesti oli nüüd Soome huviorbiidis ning ajakirjanduses teemaks taas mõnda aega, tingituna julgeolekualasest huvist.

1925. aasta jaanuaris toimus Helsingis Soome, Poola ja Balti riikide välisministrite konverents, kus üritati taas elustada varjusurmas olnud Balti liitu. Selle taga oli suurel määral Pusta käsi ning Helsingis kohtusidki lõpuks nelja riigi välisministrid, kuna Leedu oli välja jäetud jätkuva tüli tõttu Poolaga. Soome välisminister Hjalmar Procopé oli enne välisministrite konverentsi arvamusele, et Soome ei saa ka seekord mingisuguse liiduga liituda, kui selline idee peaks seal välja käidama⁹⁰. Konverentsi käigus võeti küll arutlusele küll liiduküsimus, kuid soomlaste tahtmatuse tõttu seda küsimust arutada ei jõudnud see idee taas mitte kuhugi. Oma rolli võis mängida ka see, et samal ajal oli Soome presidendivalimiste lainel ning konverentsi vastu ei tuntud avalikkuses eriti suurt huvi.

⁸⁵ Soome välisminister Soome saadikutele 20. detsember 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 389-390.

⁸⁶ Eesti saadik Helsingis Eesti välisministrile 11. jaanuar 1924. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 390-392.

⁸⁷ Soome asjur Tallinnas Soome Välisministeeriumile 16. september 1924. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 403-405.

⁸⁸ Taani saadik Helsingis Taani välisministrile 23. september 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 406.

⁸⁹ Soome saadik Tallinnas Soome välisministrile 31. detsember 1924. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 414-415.

⁹⁰ Soome välisministri pro memoria 4. jaanuar 1923. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 418-421.

2.2 Lauri Kristian Relanderi valimine presidendiks ning visiit Eestisse 1925

1925. aasta alguses toimusid Soomes presidendivalimised, kus kindlat soosingut polnud kellelgi ning mille käigus valiti viimases voorus, kus olid vastamisi Risto Ryti ja Lauri Kristian Relander, presidendiks viimane. Relanderi nimi tuli esile alles mõni päev enne valimisi ning ta presidendiks valimine oli Soomes „suur üllatus.“⁹¹ Ståhlberg pidas ta valimist veaks, pidades seda soomerootslaste mõju suurenemisel riigitööri otsas⁹². Relanderi valimine ei olnud algul meeltemööda ka Rootsile, kuna usuti, et ta suunab Soome välispoliitika taas Baltikumi suunda. Soome välisminister Hjalmar Procopé rahustas Rootsi Välisministeeriumit, kinnitades, et Soome välispoliitika on siiski Skandinaavia-suunaline ning ka Relander kinnitas hiljem, et Soome jätkab samas suunas.⁹³

Relander oli Soome välispoliitika suhtes siiski kriitiline – ta tõi välja, et Soome välispoliitiline liin oli suutnud iseseisvumisest saadik mitu korda muutuda. Esiteks oli 1917-1918 „Saksa suund“, 1921-1922 „Balti liin“ ning perioodi 1922-1924 võis ta sõnul pidada „eemaldumiseks Balti liinilt.“⁹⁴ Soome välispoliitika oli ta sõnul 1924. aastal situatsioonis, kus Baltimaades ja Poolas tunti soomlaste vastumeelsust nendega läbirääkimisel ning samas Skandinaaviaga „ei olnud just mingit ühendust.“⁹⁵ Relanderi arvamus oli, et Soome suhted välisriikidega „tuleb ehitada tõepõhjale ja mitte kujutlusvõimete ja kapriiside peale.“⁹⁶ Sellest lähtuvalt hakati Relanderi ametiajal korraldama ka visiite, mida Ståhlbergi ajal ei olnud toimunud, eesmärgiga parandada Soome välispoliitilist olukorda.

Esimene visiit, mille Relander tegi, toimus 1925. aastal Eestisse. Lauri Kristian Relanderi visiidist kirjutas Eesti saadik Helsingis Aleksander Hellat 2. aprillil Eesti Välisministeeriumile, et Soome välisminister H. Procopé olla talle teatanud, et Relander tulevat Eestit külastama⁹⁷. Relanderi enda päevakirjas on esimene mainimine visiidist alles 8. aprillil 1925, mil ta arutas visiiti Holstiga ning andis oma sõnul „talle loa konfidentsiaalselt

⁹¹ Hirvikallio, Paavo. *Tasavallan Presidentin Vaalit Suomessa 1919-1950*. Porvoo. Helsingi, WSOY, 1958, lk. 42-44.

⁹² Virkkunen, *Ståhlberg* 1979, lk. 186.

⁹³ Turtola 1984, lk. 67-68.

⁹⁴ Relander, Lauri Kristian, Eino Jutikkala(avald.). *Presidentin Päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925-1927*. Helsinki, Weilin+Göös, 1967, lk. 29-30.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Eesti saadik Helsingis Eesti välisministrile 2. aprill 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 439-440.

teavitada asjast Eesti kohalikule ministrile⁹⁸. Seega oli Procopé visiidist juba varem eestlastele maininud ning Holsti teavitus ei tulnud enam üllatusena.

Visiit oli eestlastele tähtis ning pikalt oodatud, kuna Ståhlberg polnud Pätsi visiidile oma külaskäiguga vastanud ning Pätsi visiidist Soome oli möödas juba 3 aastat. Sellele külaskäigule andsid tooni mitmed sündmused. Esiteks kujunes sellest omamoodi toetusavaldu Eestile 1. detsembri mässukatse järel, mis oli tekitanud Eestis tõsiseid hirme üksi jäämise osas. Lisaks arvas Soome saadik Tallinnas Rudolf Holsti, et see visiit oli kasulik ka Eestis levima hakanud arvamuste vähendamisel, et Soome 1925. aasta aprillikuus Riias toimunud kindralstaapide nõupidamisel „esinenud enam Venemaa kui lõunapoolsete naabrite meeleheaks.“⁹⁹

Eestis tekitas visiit uusi lootusi kahe riigi suhete soojendamiseks ning Soome liitmiseks liidulepinguga, mis nii Varssavis kui eelnevalt Riias toimunud kohtumisega olid tõsise löögi saanud. Eestlaste lootustes peegeldus nende kogenematus ja naiivsus välispoliitikas, sest kuigi teatud määral mõisteti, et Soomes on meeolud Balti riikide suhtes muutunud, loodeti siiski suunamuutust Soome välispoliitikas.

Soomlaste suhtumine oli aga kardinaalselt erinev. Visiidi olemusest on näha Soome välispoliitika suuna muutumine – Eesti visiiti nimetati vaid „sõprusvisiidiks vennasrahva juurde“, samas kui Relanderi hiljem toimunud Rootsi külastamine oli ametlikult esimene riigivisiit.¹⁰⁰ Relander ise kirjutas oma päevaraamatus külaskäigu meeleoludest Eestis – „teadsin, et Eestis neisse asjadesse sooviti laiades poliitilistes piirides sõjalist lähenemist Soome ja Eesti vahel. Liikus kuulujutte ühisest kaitselepingust. See mõtteviis oli vaja saada reaalsusepõhjale.“¹⁰¹ Soome poolelt nõuti ka kõnede mustandeid ette, et oleks võimalik üle vaadata nende sisu, kuna ei soovitud sobimatuid mõtteid. Selletõttu paluti ka Eesti Riigikogu esimehel Jaan Tõnissonil oma kõnet muuta.¹⁰²

Külaskäik algas Relanderile kehvalt – ta oli palavikus ning ilm oli Helsingist lahkudes tuuline. Tallinnasse jõudes aga tabas kogu kaaskonda, kes Eestisse saabunud oli, meeldiv üllatus. Sadam oli rahvast täis, vastas oli auvahtkond ning 500-pealine laulukoor. Soome ajalehtedes kirjutati imestusest ning sellest, kuidas neil oli vastas „kogu Eesti rahvas“.

⁹⁸ Relander 1967, lk. 55.

⁹⁹ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 20. aprill 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 441-442.

¹⁰⁰ Kallenaudio 1985, lk. 119.

¹⁰¹ Relander 1967, lk. 74-78.

¹⁰² Suomi 2002, lk. 37.

Tallinnas olid enamus äridest ning koolidest suletud, mille tõttu sai rahvas tulla külaskäiku suurel arvul vaatama. Soome ajakirjanikele oli toodud neid vedama suur hulk autosid, kuid neid oli kohal väga vähe. Suomen Sosiaalidemokraattis kirjutati 26. mail 1925, et ajakirjanikud oldi valitsuse poolt meelega külaskäigu kohta infosulgu jäetud, et neid ei peaks kaasa võtma. Soome ajakirjanikud olla saanud infot Eesti ajakirjandusest, kus kirjutati, et neid suurel arvul oodatakse.¹⁰³ Selle taga võis olla soovimatus ajakirjanike visiidile kaasa kutsuda ning vältida liiga suurt meedia tähelepanu, kuid võis olla ka mõne ametniku eksimus info jagamises pressile.

Külaskäigu sisu oli sarnane Pätsi visiidiga Helsingisse, kuid siiski suurejoonelisem – paraadid nii Tallinnas kui Tartus, linnapeade vastuvõttud ning vastuvõtt Välisministeeriumis. Peeti mitmeid kõnesid, millest poliitiliselt olulisemateks võib lugeda president Relanderi ja Eesti riigivanema Jüri Jaaksoni kõnesid. 21. mail 1925 Riigikogus peetud kõnes kõneles tollane Riigivanem Jaakson ühisest ajaloost kahe riigi vahel, rõhutades ajaloolist Eesti ja Soome koostööd. Jaakson tõi oma kõnes välja ka selle, et „see annab lootust, et Soome ja Eesti vahekord ka tulevikus ei saa mitte rippuvaks ühest või teisest dokumendist.“¹⁰⁴

Relander oma vastukõnes rõhutas jällegi Eesti ja Soome hõimusuhet, öeldes et „keele ja suguluse sidemed lähedane naabus ning ühised tähtsad huvid viivad iseenesest mõlemaid rahvaid üksteisele ikka lähemale viljakale koostööle.“¹⁰⁵ Oma kõnes ei puudutanud Relander ühtegi poliitilist küsimust, püüdes vaid üldisema jutu juures. Kuigi eestlased soovisid anda külaskäigule laiemat poliitilist tähendust, toodi need soovid soomlaste poolt reaalsuse tasandile ning riigipeade kõnedest peegeldub soomlaste soov rahustada eestlaste arvamust Eesti-Soome suhetest. Soomlaste jaoks oli see visiit välispoliitilisel tasandil õnnestumine – rahustati eestlaste meeli, pidamata end välispoliitiliselt rohkem Eesti poole suunama. Soome saadik Tallinnas Rudolf Holsti sõnul oli president Relanderi kõnedel rahustav toime valitsusringkondadele ning et see „eestlaste seisukohalt vastanud kõige kõrgematele ootustele“.¹⁰⁶

Eesti ja Soome ajakirjanduses kirjutati Relanderi visiidist positiivselt ning Eesti ajakirjandus oli selle kirjeldamisel aldis kasutama kõlavaid lauseid ning mõtteid. Postimehes kujutati 25.

¹⁰³ Suomen Sosiaalidemokraatti, 26.05.1925.

¹⁰⁴ Eesti riigivanema kõne 21. mai 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 445-446.

¹⁰⁵ Soome presidendi kõne 21. mai 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 446-447.

¹⁰⁶ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 10. juuni 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 451-454.

mail seda visiiti sisse juhatavat „uut ajajärku“¹⁰⁷ ning Päevalehes kirjutati, et visiit näitas, „et meie mitte üksteisest lahku ei ole läinud“¹⁰⁸. Eesti poliitikute arvamus visiidist ning selle olemusest erines totaalselt soomlaste või teise riikide arvamuselt. Näiteks Friedrich Akel kirjutab ajalehes Vaba Maa 21. mail, „et müütilise Soome silla asemele on astunud reaalsed sidemed“¹⁰⁹ ning rõhutab kahe riigi vahel valitsevat „sümpaatiat“¹¹⁰. Välisministeeriumile tehtud ülevaates Soome ajakirjandusest kirjutatakse ajalehes Uusi Suomi ilmunud artiklist, kus kirjutatakse, et kahe riigi suhted on soojenenud ning et visiit näitab seda, et Soome suunab rohkem tähelepanu „naaberriikide poole“.¹¹¹

Soome välisminister, vesteldes ajakirjanikega, väitis, et „Eesti ja Soome poliitiline läbikäimine on nii tuttav, et selle juures pikemalt ei pruugiks peatada. Rida konverentsisid, mis Balti riikide vahel peetud, on selle koostöö tunnistajad.“¹¹² Lisaks tõi ta visiidi olemuse kohta välja selle, et „Soomes ei peeta seda külaskäiku ametlikuks visiidiks, vaid seal ollakse teadmisel, et selle külaskäigu taga seisab kogu rahvas.“¹¹³ Välisministri sõnadest saab välja lugeda, et visiiti peeti Soomes siiski viisakusvisiidiks ning vastuseks Pätsi visiidile kolm aastat tagasi ehk et sellest ei tasanud suuremat poliitilist tähendust välja lugeda.

Külaskäigule vaadati Eestis tagasi suure heldimusega, kuid visiidil ei käsitletud ühtegi kindlat poliitilist teemat ning neid üritati soomlaste poolt vältida. Kõneldi pikalt ja laialt hõimusuhetest, kultuurialasest koostööst ning peeti paatoslikke kõnesid, kuid sügavamad koostööd, millest ajalehed rääkida võisid, sellel visiidil ei saavutatud. Rootsi konsuli O.A. Hedmani kirjas Rootsi Välisministeeriumile toob ta välja oma arvamise, et see visiit ei toonud muutust Soome suhtumises eestlaste liiduplaanidesse¹¹⁴. Ka Läti saadik Tallinnas J. Seskis oma kirjas Läti Välisministeeriumile toob välja selle, et visiidil polnud mitte mingisugust poliitilist tähendust. Visiidil peeti palju kõnesid Relanderi poolt ning nendes räägiti heldelt hõimusuhetest ja muust sarnasest, kuid „Sellistest poliitilistest mõistetest, nagu entente, allianss, liit, ühendus – ei sõnagi.“¹¹⁵

¹⁰⁷ Postimees, 25.05.1925.

¹⁰⁸ Päevaleht, 25.05.1925.

¹⁰⁹ Vaba Maa, 21.05.1925

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ *Soome ajakirjandus presidendi võöruskäigust Eestisse*. ERA.F.957. N 1. S.402, L.1.

¹¹² Vaba Maa, 23.05.1925.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Rootsi konsul Tallinnas Rootsi Välisministeeriumile, 23. mai 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 447.

¹¹⁵ Läti saadik Tallinnas Läti Välisministeeriumile 4. juuni 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 448-451.

Visiit oligi pigem eestlaste enesetunde parandamiseks ning eestlaste visioonide „maharahustamiseks“. Soome atašee Ville Niskanen olla tõdenud, et see visiit tegi eestlastele selgeks Eesti tähtsuse Soomele, hoolimata võimaliku liidu idee ära kadumisest. Soome ajaloolane Juhani Suomi on välja pakkunud, et see oli omamoodi hüvitise otsimine Holsti poolt, kelle soovid ja tahtmised Soome tollastes poliitilistes oludes ei õnnestunud.¹¹⁶ Relanderi visiit Eestisse oli ka osa suhete parandamisest riikidega, mis oleksid kuulunud „ühisrindesse“ Nõukogude Liidu vastu. Sinna oleksid idee järgi kuulunud Skandinaaviamaad, Baltimaad ja Poola. See „ühisrinne“ oli president Relanderi välispoliitika peamine juhtidee, kuigi selle mõtte taga oli samapalju ka välisminister Hjalmar Procopé.¹¹⁷

Visiidi mõju oli küllaltki lühiajaline ning ei ulatunud eriti muudesse sfääridesse nagu majandus. Kuigi ametlikult juhtis Soome välispoliitikat president, oli Relander siiski suhteliselt tundmatu olnud enne presidendiks valimist ning seetõttu ei omanud ka piisavalt suurt toetust oma välispoliitilisele suunale. Relanderi visiiti Eestisse aga ei saanud edasi lükata, kuna Pätsi 1922. aasta külaskäigule polnud veel vastatud. Kuna Soome välispoliitiline orientatsioon oli oma suuna võtnud Lääne poole, ei kaasnud sellega suuri muutusi Eesti-Soome poliitilistes ega majanduslikes suhetes, kuna 1925. aastal ja 1926. aastal langes Soome Eesti ekspordipartnerite hulgas kaheksandale kohale¹¹⁸. Relanderi visiitide eesmärk ei olnudki lähendada vaid Eestit ja Soomet, vaid see oli osa suuremast narratiivist Relanderi ja Procopé nägemuses Baltimaade, Poola ja Skandinaavia koostöös, kus Soome oleks olnud vahendaja.

¹¹⁶ Suomi 2002, lk. 40.

¹¹⁷ Jyränki 1981, lk. 222.

¹¹⁸ Pihlamägi, Maie. *Väikeriik maailmaturul. Eesti väliskaubandus 1918-1940*. Tallinn, Argo, 2004, lk. 356.

2.3 Eesti ja Soome poliitilised suhted ja välispoliitilised suunad 1925-1931

Kuigi Eesti tõusis mõneks ajaks Soomes esile, oli see vaid ajutine nähtus. President Lauri Kristian Relanderi külaskäigule Eestisse mais 1925 järgnes kuu aja pärast tema visiit Rootsi, mis leidis aset 19.-21.juuni. Selleks visiidiks oli Relander enamvähem terveks saanud ning visiidi olemus oli ka teistsugune Eestisse tehtud külaskäigust – seda peeti Soomes esimeseks ametlikuks riigivisiidiks. Vastuvõtt Rootsis ei olnud väliselt nii hiilgav, kui see oli olnud Eestis, kuid ta oli soomlastele poliitiliselt palju tähenduslikum. Soome presidendi vastas oli Stockholmis „kogu pealinna koorekiht“ ning kui kuningas Gustav V oma kõne enne visiiti Soome saadikule lugeda andis, lausus ta selle sisust „neid sõnu sisaldavat palju kui oskab lugeda ridade vahelt.“¹¹⁹

Kui Relanderi kõned Eestis olid praktiliselt olematu poliitilise tähendusega, siis Rootsis peetud kõned olid palju tähenduslikumad ning ta rõhutas kahe riigi vahelist koostööd. Rollid olid sellel visiidil vahetunud ning nüüd üritati teatud Rootsi ringkondades seletada soomlastele, et nad visiidi tähendust ei tõlgendaks „poliitiliselt tähenduslikuks“.¹²⁰ Lisaks räägiti ka siin rootslaste poolt, et kahe riigi headeks suheteks ei ole vaja „mingisuguseid lepinguid.“¹²¹

Märkimisväärne on, et Rootsist tehti vastuvisiit juba sama aasta augustis, kui Soomet külastas 21.-24. august 1925 Rootsi kuningas. Visiidi olemus oli võrreldav Relanderi visiidiga Eestisse maikuus ehk vastuvõtt oli üsna uhke. Kuningas Gustav V olla olnud visiidist nii vaimustunud, et väitnud hiljem Rootsi välisasjade komisjoni koosolekul, et ta ei ole kunagi saanud sellist vastuvõttu nagu Soomes.¹²²

Eesti välispoliitika liikus samas Pusta juhtimisel veel piiririikide poliitika suunal, lootusega sõlmida liiduleping Eesti, Läti, Poola ja Soome vahel. Augustis 1925 toimus Tallinnas välisministrite konverents, kus osalesid eelmainitud riikide välisministrid, nende hulgas Eestist Pusta ja Soomest välisminister Gustaf Idman. Soome saadik Tallinnas Rudolf Holsti selgitas Idmanile ning Soome valitsusele selle olemust ning Pusta mõtteid¹²³. Kuid Soomest saabunud vastus oli selgesõnaline – Holsti pidi veenma Läti valitsust, et „pole mingit põhjust

¹¹⁹ Suomi 2002, lk. 43.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Ibid lk. 47-57.

¹²³ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 21. august 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 456-459.

sõlmida Pusta poolt soovitatud poliitilist lepingut ning et me mingil juhul sellest osa ei võta.¹²⁴ Pusta tegevus ei leidnud Tallinnas toimunud välisministrite konverentsil suurt toetust ning tema plaanid jäid teostamata.

Pusta käis 19. augustil 1925 vestlemas Relanderiga, kes näitas oma jutus välja oma toetust Eesti-Soome liidu ideele. Samas nägi Relander selles liiduvalemis Rootsit ning ühes sellega ka Saksamaa teatud rolli Läänemerel. Pusta väitis, et Skandinaavia toetusel ja rollil pole alust nende huvi puudumise tõttu ning et Eestil „on vaid üks liitlane“¹²⁵, milleks oli Läti ning et „Soomega on meil *innige Freundschaft*“¹²⁶ ehk intiimne sõprus, kuid et sellel sõprusel pole mingit kirjalikku alust. Pusta tõi välja Poola sobimise sellesse rolli, kuhu Relander üritas mahutada Rootsit. Jutuajamisel Soome välisministri Idmaniga küsis viimane ajapikendust konverentsi toimumise puhuks, kuigi soomlased oli juba teadlikud seal arutatavatest teemadest ning tegelikkuses sooviti seal osalemisest hoiduda.¹²⁷

Peale välisministrite konverentsi põhimõttelist läbikukkumist alustati Pusta kritiseerimisega Eesti valitsusringkondades ning Holsti sõnul toodi talle ette seda, et „1) ta on süüdi pingelistes vahekordades Venemaaga; 2) ta on lasknud suhted Inglismaaga halveneda; 3) ta ei ole saavutanud lähenemist Soomele.“¹²⁸ Holsti oligi mures Eestis leviva arvamuse pärast, milles nähti Soome välispoliitikal olevat „salajane arusaamine Saksamaaga“¹²⁹ ning seetõttu vaadati Eestis ka tähelepanelikumalt Soome välispoliitikat.¹³⁰ Pusta sunniti tagasi astuma 1925. aasta lõpus, kuna valitsusringkondades ei nähtud tal enam rolli ning Eesti välispoliitika alustas kursimuutusega. Uueks välisministriks sai Eestis Ado Birk, kes püsis selles ametis kuni 1925. aasta lõpuni. Välisministrite kohtumisi edaspidi enam eriti ei toimunud ning kokku saadi üldjuhul vaid Genfis Rahvasteliidu „täiskogude ajal“¹³¹.

1925. aasta lõpus sõlmiti Euroopas Locarno leping, mille sõlmimine tõi Soomes kaasa idee sõlmida samasugune leping regiooni riikide vahel ehk n-ö Põhja-Locarno. Selles nähti

¹²⁴ Soome välisminister Soome saadikule Tallinnas 25. august 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 460.

¹²⁵ Eesti välisministri pro memoria, 25. august 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 461-465.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Soome saadik Tallinnas Soome Välisministeeriumile 10. oktoober 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 471-472

¹²⁹ Holm, Vesa. Balttilainen vai Skandinaavinen suunatus? Suomalais-virolaiset suhteet Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1925-1934. *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991*. Heikki Roiko-Jokela(toim.). Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 133

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Piip, Ants. *Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti: sissejuhatus poliitikasse*. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1932, lk. 106.

Rootsit, Soomet, Eestit, Lätit ja Leedut. Seda võeti väga negatiivselt Rootsis, kus ajakirjanduses peeti seda toimivaks „vaid ühises arusaamises Nõukogude Liiduga“.¹³² Idee taga oli Soomes Rafael Erich, kes oli tollal Helsingi Ülikoolis professor. Soome president Lauri Relander kirjutas oma päevaraamatus peale seda, kui oli kuulnud Eesti ja Saksa suhete paranemisest, et tema välispoliitilise eesmärk on „Leedu, Läti, Soome, Rootsi, Norra ja Taani kombinatsiooni konsolideerimine ja selle kombinatsiooni lähedamate sõpradena Saksamaa ja Inglismaa.“¹³³ Holsti olevat kohtumisel Relanderiga maininud Skandinaaviamaade tahtmatust ennast siduda Balti riikidega, kuid viimane oli optimistlik ning lootis tulevikule.¹³⁴

Kuid ka nn Põhja-Locarno ideest ei sündinud midagi ning Eesti ja Soome suhted poliitilisel tasandil hakkasid taas peale lühikest aktiivsuse perioodi jahenema. Kuigi Relander oli peale Eesti visiiti muutunud suureks Eesti sõbraks, ei saanud ta aga üksi muuta Soome valitsuse välispoliitilisi seisukohti, mis vältisid igasuguste liidu- või julgeolekualaste lepingute sõlmimist Eestiga. Eesti saadik Helsingis Aleksander Hellat sai küll Relanderiga vesteldes teada viimase soovist siduda Soome laiemalt Eestiga, kuid ta käed olid siiski tema enda sõnul seotud. Hellat toob ka välja selle, et soomlased kõnelesid taas, et „Soome ja Eesti ei vaja mingit paberit“¹³⁵ ning et Soome tuleks Eestile vajaduse korral appi. Selle tagapõhjust sai Hellat aru, et Soomel oleks olnud vabad käed ning konflikti korral oleks Soomel olnud võimalus mitte sekkuda.¹³⁶ Kuigi Relander võis väita, et ta on Eesti sõber, pidi ka tema siiski lähtuma Soome reaalpoliitilisest olukorrast, kus saadi aru, et Balti riigid on üksi väga nõrgad ning enda sidumine Eesti ja Lätiga toob kaasa rohkem kahju kui kasu.

Soomes üritati samal ajal lahti saada Rudolf Holstist, kes oli olnud Soomes Eesti ja Balti suunalise välispoliitika mootor ning sel perioodil Soome saadik Tallinnas. Läti Tallinna saadiku J. Sesikise kirjast Läti Välisministeeriumile tuleb välja arvamus, et Holsti sooviti mujale saata, et ta ei saaks Eestis teha tööd Eesti ja Soome suhete parandamiseks. Sesikis toob välja, et Relanderi visiit tõi mõningast aktiivsust kahe riigi suhetesse, kuid et „läheb veel palju aega, enne kui Soome haarab Eesti juba ammu väljasirutatud käe. /.../“.¹³⁷ Seda väljasirutust ei tulnud, sest Soomes peeti enda sidumist Eestiga tol hetkel ennatlikuks ning ohuks riigi

¹³² Holm 1997, lk. 134.

¹³³ Relander 1967, lk. 81.

¹³⁴ Holm 1997, lk. 134.

¹³⁵ Eesti saadik Helsingis Eesti Välisministeeriumile 15. detsember 1925. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 478-482.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Läti saadik Tallinnas Läti Välisministeeriumile 19. jaanuar 1926. *Eesti-Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik*. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 1997, lk. 482-484.

Julgeolekule. Ka Soome saadik Moskvas Antti Hackzell arvas, et esmalt tuleks Balti riikidel ja Poolal lahendada omavahelised tülid, enne kui Soome end nendega siduda saaks¹³⁸.

Soome ja Eesti vahelistesse suhetesse tuli 1926. aastal uus küsimus – Nõukogude Liidu poolt tehtud ettepanekud Poolale, Balti riikidele ja Soomele sõlmida mittekallaletungilepingud. Lepingud olid tehtud individuaalselt igale riigile, millega üritati takistada liidu loomist nende riikide vahel.¹³⁹ Hackzelli arvates oleksid Läti ja Leedu võinud selle lepingu allkirjastada, sest see oleks neile andnud rohkem sõnaõigust ja nad oleks selle alati võinud ühepoolset lõpetada. Holsti arvates aga ei näinud selles erilist kasutegurit Balti riikidele, kuna nad lepingu sõlmimisega „nõrgendaksid positsioone Rahvasteliidus.“¹⁴⁰

Eestis nähti seda mittekallaletungilepingut sõlmitavat ühiselt Balti riikide, Soome ja Poola vahel. Soome valitsuse poolt tehti 1926. aasta aprillis aga vastupakkumine Nõukogude Liidule, kus nähti lepingut sõlmitavat Soome, Eesti, Läti ning Nõukogude Liidu vahel. Soomlased ei soovinud lepingusse Poolat ja Leedut, Rootsis puudus selle vastu aga huvi. Eestis ei nähtud aga ühist lepingut sõlmitavat, kui sealt puuduks Soome.¹⁴¹ Juulis toimus Eestis Eesti, Läti ja Soome välisministrite kohtumine, kus küsimust arutati, ning mille tulemusel valmis juulikuu lõpuks ühine memorandum¹⁴². Augustis pidi toimuma uus välisministrite konverents Riias, kuid Soome keeldus osalemast. Eestlased üritasid veel soomlasi kaasa põimida ühise mittekallaletungilepingu sõlmimisele, kuid Soome alustas siiski kahepoolseid läbirääkimisi Nõukogude Liiduga, misjärel sellega nõustusid ka Eesti ja Läti. Kuigi Soome alustas läbirääkimisi oktoobris 1926, ei jõudnud need väga kaugele ning 1927. aasta 24.märtsil peatas Soome need „määramatuks ajaks“.¹⁴³

Peale läbirääkimiste peatamist muutus Soome välispoliitiliseks liiniks julgeoleku tagamine Rahvasteliidu kaudu ning sellega lõppes Soome laiem koostöö Balti riikidega. Soome pürgis Rahvasteliidu nõukokku ning sinna ka saadi 1927. aastal. Ka Soome saadik Tallinnas Rudolf Holsti tundis end rahulolematuna, kuna oli juba 1925. aastal kandideerinud saadikuks Londonisse, kuid kuhu ta valituks ei osutunud. Lõpuks leiti talle töökoht Rahvasteliidus, kuhu ta nimetati Soome esindajaks 1927. aasta detsembris.¹⁴⁴ Samal ajal sai Soome uueks

¹³⁸ Holm 1997, lk. 135.

¹³⁹ Medijainen, Eero. *Eesti Välispoliitika Balti Suund 1926-1934.* Tartu, Tartu Ülikool, 1991, lk. 10.

¹⁴⁰ Holm 1997, lk. 135-136.

¹⁴¹ Ibid, lk. 135-138.

¹⁴² Medijainen 1991, lk. 15.

¹⁴³ Holm 1997, lk. 139-140.

¹⁴⁴ Pekkarinen 2015, lk. 101.

välisministriks Hjalmar J. Procope, keda „usuti tundvat tugevaid piiririikide sümpaatiid“¹⁴⁵, kuid ta parandas need kohe, võttes ühendust Rootsi välisministriga ning kinnitades Soome ja Rootsi vahelisi tugevaid suhteid. Tema ametiajal sai alguse ka Soome lõplik eemaldumine piiririikide ideest ning Eesti-Soome suhete muutumine taas „korrektseks“.¹⁴⁶ Ka Eestis jõuti arusaamisele, et „liitu Soomega ei tule, ega seda enam väga ei igatsetudki.“¹⁴⁷

Kui Eestis kinnistus lõplikult arusaam, et Soomet ei suudeta haakida laiemasse liitu või lepingusse, suunas Eesti oma tähelepanu välispoliitiliselt Rootsile. 1928. aastal tegi Eesti riigivanem Jaan Tõnisson visiidi Stockholmi ning 1929. aastal tegi visiidi Tallinna Rootsi kuningas Gustav V ning Eesti käsitleti seda kui et „Rootsi usk Eesti püsijäämisesse oli tugevnenud“¹⁴⁸. Eestis tekkis mõneks ajaks Rootsi-vaimustus, kuid Soome kõrgemates ringkondades arvati seda vaimustust üsna pea lahtuvat¹⁴⁹.

1929. aasta kevadel ilmusid ajalehes Helsingin Sanomat Soome välispoliitikat kritiseerivad artiklid, kus arvati Soomel kasulikum olevat end välispoliitiliselt rohkem lõunanaabri poole suunata. Toetust nendele artiklitele avaldas kohe Holsti, aga ka Jaan Tõnisson ning Konstantin Päts. Soome ajalehtedes oli Soome välispoliitikat kritiseerinud ka Eesti saadik Aleksander Hellat, mis aga Soome ametlikes ringkondades tekitas furoori.¹⁵⁰ Ka Soome president Relander ise kritiseeris eestlaste sõnavõtte oma päevakirjas, kus väitis, et Eesti on takistanud kahe riigi poliitilist lähenemist „alistudes välispoliitika täielikult Poola juhitavaks ja siis sidudes välispoliitika tarbetult lähedale Kesk-Euroopa konfliktiküsimustele“.¹⁵¹ Välispoliitikas lähtusid eestlased Soomega suhtlemisel põhimõttest, et Soomet enam ei tähtsustata liialt üle ning kui Soomes peakski lõpuks meelemuutus tulema, saab vaid „tunda rahulolu“¹⁵².

Soome poolelt üritas suhteid Baltimaade ja Eestiga hoida aktiivsena Rudolf Holsti, kes oli nimetatud Soome saadikuks Rahvasteliidus, mille kaudu üritati Holsti sõnade järgi „turvata väikeste maade olemasolu“¹⁵³. Soome kartis enda poliitilist sidumist, kuna see oleks võinud

¹⁴⁵ Kallenautio 1985, lk. 120.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ Pekkarinen 2015, lk. 127.

¹⁴⁸ Zetterberg 2010, lk. 420.

¹⁴⁹ Pekkarinen 2015, lk. 127.

¹⁵⁰ Holm 1997, lk. 149-150.

¹⁵¹ Relander, Lauri Kristian. *Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin Muistinpanot Vuosilta 1928-1931*. Eino Jutikkala (toim.). Helsinki, Weilin+Göös, 1968, lk. 232-233.

¹⁵² Pekkarinen 2015, lk. 128.

¹⁵³ Roiko-Jokela 1997, lk. 80.

Soome julgeolekut nõrgestada.¹⁵⁴ Seetõttu üritatigi kasutada suhtlemiseks vahendeid, mis ei oleks seadnud Soomele kohustusi lepingu alusel.

Poliitiliselt oli 1930ndate alguseks valitsuste tasemel suhtlemine viidud miinimumini. Ainsad olulised sündmused sellel perioodil kahe riigi diplomaatilistes suhetes olid Eesti ja Soome presidentide mitteametlikud visiidid 1931 ja 1932 ning 1932. aastal mittekallaletungilepingu sõlmimise edasilükkamine¹⁵⁵. 1929. aastal oli aga sõlmitud Eesti ja Soome vahel välispassi kaotamise leping¹⁵⁶, mille asemel hakati kasutama erilist reisikaarti, mis hõlbustas reisimist Eesti ja Soome vahel. See ning mitmed teised lepingud, mis Eesti ja Soome vahel sõlmiti näitavad, et kahe riigi vahel käis vilgas suhtlemine, kuigi tasanditel, kus riikide välispoliitilised suundumused ei olnud tähtsad.

¹⁵⁴ Roiko-Jokela 1997, lk. 80.

¹⁵⁵ Kallenaudio 1985, lk. 121

¹⁵⁶ Kokkulepe välispassi ärakaotamise kohta 29.juuni 1929. *Eesti lepingud välisriikidega VII 1928-1929*. Eesti Vabariigi Välisministeerium, 1929, lk. 259-261

2.4 Eesti ja Soome riigipeade korraliste külaskäikude algus

Soomes toimusid 1931. aastal taas presidendivalimised, mille taustal oli kommunismi vastane Lapua liikumine, mille ümber koondunud poliitilised jõud toetasid presidendikandidaadina Pehr Evind Svinhufvudi, kes oli end tõestanud peaministrina peale Kyösti Kallio tagasiastumist 1929. aastal. Svinhufvudi puhul hinnati tema autoritaarsust ja aatelisust, mille peale Lapua liikumine rõhus. Lapua liikumise vastased pooldasid aga endise presidendi K.J.Ståhlbergi kandidatuuri. Valimiste ajal hoiatati valijamehi, et Ståhlbergi presidendiks saades võib Soomes oodata rahutusi ning oli ka otseseid ähvardusi, et ta mõrvatakse valituks osutumise korral. Ähvardustel oli mõjuvõimu ning presidendiks valitigi kahe häälega enamust saavutades Svinhufvud.¹⁵⁷ Svinhufvud oli esimene Soome president, kes kasutas täielikult oma õigust Soome välispoliitikat juhtida ning kelle ajal algas ka lähenemine Saksamaale. 1932-1936 oli Soome välisministriks Antti Hackzell, kellele Svinhufvud andis suhteliselt vabad käed Soome välispoliitikaga tegelemiseks.¹⁵⁸

Eesti ja Soome vahelised poliitilised suhted olid aga muutunud 1920ndate lõpul jahedaks ning peale 1925. aasta Relanderi visiiti Eestisse polnud ei Eesti riigivanem ega Soome president naaberriiki külastanud. Tekkinud olukorras toimus muutus 1931. aastal, kui Eesti saadikuks Helsingisse määrati endine välisminister Hans Rebane, kes võeti Soomes soojalt vastu. 1931. aasta suvel, kui Svinhufvud sai teada, et Konstantin Päts soovib oma puhkuse veeta Soomes, kutsuti Päts mitteametlikule visiidile Soome presidentide suveresidentsi Kultarantasse.¹⁵⁹

Pätsi sealviibimisest ei tehtud küll mingeid üleskirjutusi, kuid on teada, et teatud poliitilisi küsimusi seal siiski arutleti, kuna taustal oli juba alanud salajane koostöö Eesti ja Soome vahel.¹⁶⁰ Ka Jaan Tõnisson oli 1933. aastal Riigikaitse Nõukogus väitnud, et president Svinhufvud oli kahe riigi vahelise kaitsekoostöö küsimuse toonud esile Pätsi visiidi ajal 1931. aastal, rõhutades Eesti ja Soome „merejõudude koostöö vältimatust.“¹⁶¹ Nii sai kaitselane koostöö mõlema riigijuhi heakskiidu. See vältas läbi 1930ndate ning mille kõige suuremaks saavutuseks oli plaan Soome lahe sulgemiseks kõige kitsamas kohas Eesti ja Soome vahel. Eesti ja Soome vaheline sõjaline koostöö ei kannatanud kuigi palju 1930ndate keskel aset leidnud sündmustest, millest kaotasid eelkõige just kahe riigi vahelised poliitilised suhted.

¹⁵⁷ Hirvikallio 1958, lk. 46-65.

¹⁵⁸ Jyränki 1984, lk. 222.

¹⁵⁹ Suomi, 2002, lk.89.

¹⁶⁰ Ibid, lk. 89-90.

¹⁶¹ Leskinen, Jari. *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta voosina 1930-1939*. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1997, lk. 199.

Svinhufvudi vastuviisit leidis aset 17.-21. juunil ning oleks peaaegu ära jäänud, kuna Eestis toimus samal ajal riigivanema vahetus¹⁶². Kuigi visiit oli mitteametlik, oli vastuvõtt Eestis pidulik ning võrreldav 1925. aasta Lauri Relanderi visiidiga – presidenti saatsid tulekul nii Eesti kui Soome sõjalaevad ning Tallinnas oli uhke vastuvõtt. Svinhufvudi tulek Tallinnasse sai alguse aga tõsisel meeleolul – tuleku päeval algas Soomes Mäntsälä mäss, mis oli oma olemuselt Lapua liikumise poolt algatatud riigipöördekatse. Enne Tallinnasse lahkumist andis Svinhufvud raadiokõne, milles käskis „riigipöörajatel“ alistuda, mille mõjul välditigi suuremat verevalamist ning mäss lõppes rahulikult.¹⁶³

Visiidi ajal külastati Tallinnat ning muid Eesti paiku, kuid kõige olulisem koht tundus visiidi ajal olevat Pätsi kodutalu.¹⁶⁴ Pätsi ja Svinhufvudi sidus tutvus juba Eesti Vabadussõja ajast, kui Päts oli käinud Soomes abi küsimas ning kohtunud Svinhufvudiga, kes talle seda ka lubanud oli¹⁶⁵. Sellest tulenes ka, et kuigi Eesti riigivanem oli visiidi ajal Jaan Teemant, oli kõige tähtsam isik Eestis Svinhufvudile siiski Päts ning selle tutvuse põhjal toimusid ka järgmised Svinhufvudi visiidid Eestisse.

Eestis kirjutasi ajalehed visiidist taaskord ülevoolavalt ning väga positiivselt. Vaba Maa 17. septembri numbris mainiti, et „riigipeade läbikäimine väljaspool ametlikkust on meil võimalik seetõttu, et kahe vennasrahva suhted on arenenud iseseisvus-aastate keskel selliseks, et neid teineteisest eraldab vaid riigipiir.“¹⁶⁶ Ka teised Eesti päevalehed ei hoidnud ülevoolavat tooni tagasi. Postimehes väideti visiiti toovat välja südamlikke tundeid, kuigi tunnistatakse, et visiidi olemus on mitteametlik¹⁶⁷. Päevalehe 22.juuni numbris on toodud Helsingin Sanomate arvamus visiidist ning selles kirjutatakse, et see ühendas kaht rahvast ning tugevdas „hõimusedeid“¹⁶⁸. Hõimusedemete rõhutamisega said soomlased hoida suhtlust eestlastega aktiivsena, vältides poliitilisi teemasid. Akadeemilisel ja kultuurilisel tasandil olid aga juba erinevused eestlaste ja soomlaste vahel, mida näitab muuhulgas suhtumine mõlema riigi

¹⁶² Medijainen 1997, lk. 101.

¹⁶³ Suomi 2002, lk. 92-93.

¹⁶⁴ Ibid, lk. 93.

¹⁶⁵ Virkkunen 1981, lk. 86-87.

¹⁶⁶ Vaba maa, 17.06.1932.

¹⁶⁷ Postimees. 18.06.1932.

¹⁶⁸ Päevaleht, 22.06.1932.

üliõpilaste vahel – Eesti üliõpilased soovisid lävimist kultuurisuhete raamides, Soome üliõpilased aga poliitilistes raamides¹⁶⁹.

Eesti ajalehtede toon visiidist kirjutamisel näitab, mida sellest visiidist Eestis loodeti. Kuigi visiit oli mitteametlik ning selle ajal poliitikast ei räägitud, omandas visiit eestlaste jaoks siiski poliitilise tähenduse. 1920ndate välispoliitilised pettumused olid tekitanud Eestis hirmu üksi jäämises võimaliku konflikti puhul ning visiit pakkus nagu 1925. aasta Relanderi visiitki eestlastele kinnitust, et nad ei ole üksi. Ka Konstantin Päts oli selle tähtsust hiljem Soome saadikule Aarne Wuorimaale maininud.¹⁷⁰ Järgmise külaskäigu tegi Svinhufvud Rootsi, mis oli nagu Relanderilgi, tema esimene riigivisiit. Svinhufvudi külaskäigud Eestisse olid kõik mitteametlikud, kuid kõik Rootsi külastamised olid ametlikud. See näitab selgelt Soome soovi end välispoliitiliselt siduda Rootsiiga.

1933. aastal leidis aset Eesti riigivanem Jaan Tõnissoni visiit Soome, mis toimus keerulisel ajal – vabadussõjalaste tõus, krooni kursi langus ning majanduse kehv seis andsid Tõnissoni külaskäigule suhteliselt kehva tooni. Külaskäik möödus rahulikult ning ilma suuremate pidustusteta, mille järel Tõnisson taas Eestisse lahkus.¹⁷¹ Visiidi eel valmistatud juhendis koha peal käsitlevate teemade kohta oli sees ka merejõudude koostöö ning ajaloolase Jari Leskise arvates lepiti just sel ajal poliitiliselt kokku Eesti ja Soome merejõudude koostöös¹⁷².

¹⁶⁹ Sepp, Helena. Kultuurisild või kaitseliin. Üks vaatenurk Soome-Eesti üliõpilassuhete arengule 1920.-1930.aastatel. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918-1940*. Sirje Olesk (toim.). Tartu, Eesti Kirjandusmuuseum, 2005, lk. 147.

¹⁷⁰ Suomi 2002, lk. 93-94.

¹⁷¹ Ibid, lk. 98.

¹⁷² Leskinen 1997, lk. 200.

3. 1934-1940 – PEAAEGU EITAV SUHTUMINE

3.1 1934. aasta sündmuste mõju Soome-Eesti suhetele ja Pehr Evind Svinhufvudi teine visiit

Soomes oli 1933-1934 alanud välispoliitilise orientatsiooni kindlustumine Rootsi suunas, mil valitsusringkondades tõusid esile Skandinaavia-suunalise välispoliitika toetajad. Nende põhimõtte oli, et „Soome kuulub Põhjamaadesse, mitte Baltimaade sekka.“¹⁷³ Soomlaste jaoks oli selle põhimõtte kinnitamine eriti oluline, sest Soomet peeti Lääne-Euroopas tollal veel neljandaks Balti riigiks. Soome ja Rootsi suhetele aitas kaasa ka desarmeerimiskonverentsi läbikukkumine, misjärel muutus mõlema riigi välispoliitika eesmärgiks oma julgeoleku tagamine läbi Rahvasteliidu¹⁷⁴. Eestis aeti sel ajal Balti liidu ideed ning 1934. aastal olid käimas ka läbirääkimised Leeduga, milleks oldi valmis juba 1933. aastal¹⁷⁵. Võimalused Soomet sellesse liitu saada olid aga olematud. Soome välisminister Antti Hackzell teatas USA saadikule 1934. aastal, „et lähima kümne aasta jooksul Soome ei ühine Balti liiduga“¹⁷⁶. Välispoliitiliselt olid kaks riiki juba erinevates suundades, kuigi mitteametlikel tasanditel võis läbikäimine olla vilgas.

Järgmine visiit, seekord taas Svinhufvudi poolt Eestisse, toimus 1934. aastal, kuid Eesti sisepoliitilised sündmused oleksid peaaegu viinud selle ärajäämiseni. 12. märtsil 1934 toimus Eestis riigipööre kui riigivanem Konstantin Pätsi poolt kehtestati Eestis kaitseseisukord. Soomes ei leidnud see erilist mõistmist ning seda kritiseerisid kõige rohkem parempoolsed ning paremäärmuslased, nende seas Soome Rahvuslik Isamaaliikumine ja Akadeemiline Karjala Selts, kuid seda kritiseerisid ka vasakpoolsed ringkonnad.¹⁷⁷ Vastumeelsus riigipöörde suhtes avaldus ajakirjanduses avaldatud kriitilistes artiklites, mis tekitas aga pahameelt Eesti valitsevas ringkonnas.

Svinhufvud ei soovinud seekord Eestisse sõita ning Soome saadik Tallinnas Paavo Juhani Hynninen pidi teda pikalt veenma, enne kui Svinhufvud nõustus Eestisse tulema, kuigi seekord „ilma abikaasata ja vaid adjutantide saatetuna.“¹⁷⁸ Kuigi Svinhufvud oli soovinud, et Eestis ei korraldataks suurt vastuvõttu, ei võetud seda kuulda ning Tallinnase saabudes ootas

¹⁷³ Soikkanen 1983, lk. 6; 37; 329.

¹⁷⁴ Holm 1997, lk. 177.

¹⁷⁵ Arumäe, Heino. *Kahe ilma piiril*. Tallinn, Eesti Raamat, 1979, lk. 82.

¹⁷⁶ Ilmjärv, Magnus. *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel. Balti riigid ja Soome 1934-1940*. Academia 3. Tallinn, Eesti Teaduste Akadeemia, 1993, lk. 13.

¹⁷⁷ Zetterberg 1991, lk. 247-248.

¹⁷⁸ Suomi 2002, lk. 100.

presidendi kaaskonda ees taaskord väga suur vastuvõtt. Soome presidendi tahtmatust visiidil olla näitab ka see fakt, et kuigi talle pakuti võimalust osaleda Kaitseliidu laskevõistlusel, millel ta oli osalenud oma esimese visiidi ajal 1932, siis seekord suur laskehuviline sellest võimalusest loobus.¹⁷⁹ Svinhufvudi tahtmatus tulenes ehk sellest, et kui tema oli rõhunud Mäntsälä mässu mahasurumisel Soome seaduste austamisele, siis Pätsi riigipööre oli tegelikult ebaseaduslik, mis Svinhufvudile, kes oli kindel põhiseaduse toetaja, meelejärgi ei olnud¹⁸⁰.

Soome ja Eesti suhetele oli 12. märtsi riigipööre saatuslikuks sündmuseks ning Soomes suhtuti sellesse üpriski negatiivselt. Eesti ja Soome vahelistes ametlikes suhetes olev pinge hakkas vaikselt peale visiiti maha rahunema ning soomlased üritasid selleks väidetavalt teha kõik, mis võimalik, et näidata Soome head suhtumist oma hõimuvenda. Näiteks käisid Soomes 1934. aasta augustis külas Eesti ajakirjanikud, kellele korraldati ringreis. Eesti saadik Hans Rebase pidas ringreisi õnnestunuks ning et selle eesmärk saavutati.¹⁸¹

Olukord halvenes aga taas 1935. aastal, mil Hynnise arvates „tuli riikidevahelistes suhetes esile eriti negatiivseid ja erandlikke ilminguid.“¹⁸² Sama aasta sügisest hakkasid Eesti ajalehed kritiseerima Soomet ning kahe riigi ajakirjanduse vahel puhkes peaaegu et „tõeline ajakirjandussõda“¹⁸³. Olukord muutus nii teravaks, et Tallinnas kutsuti Välisministeeriumisse audientsile Soome saadik ning Eesti saadikul Helsingis paluti käia Soome Välisministeeriumis audientsil. Eestis ähvardati isegi saadiku tagasikutsumisega Helsingist. 1935. aasta detsembris, kui paljastati, et vabadussõjalased planeerisid riigipööret, süüdistati selles ka soomlasi ning Eesti ajakirjandus ei hoidnud ennast Soome kritiseerimisel tagasi. Sõnastus ajalehtedes muutus isegi nii räigeaks, et Hynninen pöördus selle probleemiga ka Eesti Välisministri poole.¹⁸⁴ Nende sündmuste valguses toimus 1935. aastal ka Pätsi visiit Soome, mis seekord võeti ette ilma igasuguse tähelepanuta eraviisiliselt ning selle ajal hoiti madalat profiili¹⁸⁵.

1935. aasta novembris toimus Soomes ka Soome parempoolse erakonna Kokoomuspuolue aastakongress, kus pidas kõne ajalehe Uusi Suomi peatoimetaja S. Pentti. Välisministeeriumile tehtud kokkuvõttes tuuakse välja ka tema kõne, milles Pentti kirjeldab

¹⁷⁹ Suomi 2002, lk. 99-100.

¹⁸⁰ Turtola, Martti. *President Konstantin Päts. Eesti ja Soome teed*. Tallinn, Tänapäev, 2003, lk. 149-150.

¹⁸¹ *Helsingi Eesti esindaja poliitiline informatsioon, 13. august 1934*. ERA.954.14.16.38.

¹⁸² Pekkarinen 2015, lk. 160.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Pekkarinen 2015, lk. 162.

¹⁸⁵ Suomi 2002, lk. 102.

enda arusaama Soome välispoliitikast. Oma kõnes rõhutab ta seda, et julgeoleku tagamiseks on vaja suunduda Läände Rootsi poole ning mitte Lõunasse, kuna Eestil ja Lätil pole Soomele midagi anda. Soome julgeoleku garantiiks peavad tema sõnul olema Skandinaavia ja Rootsi.¹⁸⁶ Sama aasta juulis toimunud Eesti välissaadikute konverentsil, kus osalesid Eesti diplomaatilised esindajad koos Pätsi ja Laidoneriga, „tõdeti Soome jahedat ja üleolevat suhtumist Eestisse“¹⁸⁷, kuid lootus koostööks valitsevas ringkonnas siiski säilis ning oodati, et Soome saab ise aru vajadusest Eestiga lähemat koostööd¹⁸⁸. 1936. aastal väitis Deutsche Allgemeine Zeitung ajakirjanik Oleg Bertin Soome välisministri Antti Hackzelli jutu põhjal, et soomlased suhtuvad eestlastesse hästi, kuid et „sidemed olid rohkem kultuurilised kui poliitilised“¹⁸⁹. Bertin tõi kahe riigi erinevustena ära ka suhtumise Saksamaasse, mis Soomes oli tunduvalt positiivsem.¹⁹⁰

¹⁸⁶ *Helsingi Eesti Esindaja poliitiline informatsioon, 18. november 1935*. ERA.954.14.16.26.

¹⁸⁷ Ilmjärv 1993, lk. 15.

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Peltovuori, Risto. *Suomi saksalaisiin silmini 1933-1939. Lehdistön ja diplomatian näkökulmia*. Helsinki, Suomen Kirjallisuuden Seura, 2005, lk. 123.

¹⁹⁰ Ibidem.

3.2 Svinhufvudi kolmas visiit Eestisse ja Eesti kadumine Soome välispoliitikast

1936. aastal toimus Svinhufvudi kolmas visiit Eestisse, mis jäi nii tema kui ka Soome presidentidele üldse viimaseks külaskäiguks iseseisvasse Eestisse. Pinged Eesti ja Soome vahel polnud visiidi toimumise ajaks veel lahtunud. Veel talvel oli Eesti välisminister Julius Seljamaa oma kõnes saatnud Soomele kindla sõnumi, et viimased ei sekkuks Eesti sise- ja välisasjadesse. Ametlikult olid aga suhted sellises seisus, et Svinhufvud võttis seekord kaasa ka oma naise ning noorema poja abikaasaga. Eestis võeti Svinhufvudi saabumine vastu soojades toonides ning ajalehtede pealkirjad olid visiiti praktiliselt ülistavad – ajalehtedes kirjutati taas lähenemislootustest, kuigi Soome oli juba suundunud välispoliitiliselt Põhjamaade poole.¹⁹¹ Vaba Maa 2. augusti numbris kirjutatakse Soomet kirjeldavas artiklis, et sellest visiidist „tuleks ka kasu Soome ning Eesti lähenemise püüetele“¹⁹². Üllatava faktina võib mainida, et kui varasemate visiitide puhul oli Soome presidendil sadamas alati vastas ka Eesti riigivanem, siis viimase Svinhufvudi Eestis käimise puhul võttis teda vastu vaid Kaitseväge juhataja kindral Johan Laidoner ning riigivanem Päts ootas kõrget külalist oma residentsis Toilas¹⁹³. Päts oli 1930ndatel tõmbunud „välispoliitiliste otsuste langetamisest üha rohkem tagasi“¹⁹⁴ ning välispoliitika oli kandunud sõjaväe juhtkonna kätte. Välisminister Akel oli küll välisminister, aga tegelikku võimu tal väga ei olnud ning sõjaväe juhtkonna välispoliitiline liin oli lähenemine Saksamaale.¹⁹⁵ Seega võib väita, et Svinhufvudi ja Pätsi omavahelised visiidid olidki pigem nende sõpruse baasil põhinevad ning laiemat mõju neil Eesti-Soome suhetele ei olnud.

1936. aastal sai Soome välisministriks taaskord Rudolf Holsti, kes oli Balti suunalise välispoliitika toetaja. Eesti ja Soome suhetel polnud võimalik aga väga kaugele areneda, sest soomlased üritasid Lõuna poole orienteerumist vältida.¹⁹⁶ Holsti siiski üritas Soome välispoliitikas muutust ellu viia ning selgitada Soome poliitikutele, et Skandinaavia ei kaitse Soomet ning et oleks vaja tihedamat koostööd Balti riikidega. Kui Holsti käis 1937. aastal peale visiiti Moskvasse ka Tallinnas, tekitas see Soome parempoolsetes furoori, sest mäletati

¹⁹¹ Suomi 2002, lk. 110-113.

¹⁹² Vaba Maa, 01.08.1936.

¹⁹³ Uus Eesti, 01.08.1936.

¹⁹⁴ Turtola 2003, lk. 163-164

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Roiko-Jokela 1997, lk. 80-81.

Holsti tegevust 1920ndatel Eesti suunal. Paraku jäi Holsti oma vaadetega üksi, kuna ta ei pooldanud Saksamaale lähenemist, mis oli 1930ndate teisel poolel alanud.¹⁹⁷

Eesti ja Soome ametlikes suhetes oli aga säilinud üks valupunkt – vabadussõjalased. 1937. aastal oli Luksemburgis kahtlastel asjaoludel surnud nende üks juhte Artur Sirk, kes maeti samal aastal Helsingisse. See ärritas Eesti valitsevat ringkonda, kes reageeris sellele valulikult. Kui Holsti 1937.aastal Tallinnas käis, sai ta teada, et Päts olevat selle sündmuse põhjal peaaegu tahtnud Eesti-Soome diplomaatilised suhted katkestada. Seda aga ei juhtunud ning Päts suhtus Holstiga vesteldes Soome siiski enamvähem sõbralikult.¹⁹⁸

1937. aastal valiti Soome uueks presidendiks Kyösti Kallio ning vastastikused külaskäigud jätkusid Pätsi visiidiga 30.08-02.09 Soome. Sellest kirjutati mõlema riigi lehtedes taas positiivselt ning ohtralt, kuid sel polnud taaskord, nagu eelnevatelgi, mingit poliitilist tähendust. Kallio valimisega näitas Soome oma välispoliitilist suundumist Rootsi poole ning eemaldumist Saksamaast, mida oli soosinud Saksa-meelne Svinhufvud. Kallio ja Soome uus n-ö „punamust“ valitsus olid mõlemad saksa-vastased ning suhtumist näitas ka see, et teistkordselt valiti välisministriks just Holsti, kelle esimesel välisministriks oleku aastal 1936 oli alanud suhete parandamine Nõukogude Liiduga.¹⁹⁹

Kallio vastuvisiiti planeeriti küll 1938. aasta kevadesse, kuid see jäi siiski toimumata, kuna Kallio läks sel ajal operatsioonile. Kallio tervis oli kogu tema ametiaja jooksul tõsiseks probleemiks ning 1939. aastal jäi samuti Kallio visiit Eestisse ära ning Soome poolelt toodi ametlikuks põhjuseks taaskord Kallio tervis, mis ei kannatanud reisimist. Samas oma tervisega riskides käis Kallio 1938. aasta suvel Rootsis, kuhu ta oli kutsutud Rootsi kuninga Gustav V 80-aasta juubelile.²⁰⁰ 1939. aastal tõi president Pätsile kirja Kalliolt Eestis visiidil olnud Soome haridusminister Uno Hannula, kus Kallio „põhjendas vaid oma korduvalt edasi lükatud Eesti visiidi ärajäämist haigusega ja teatas, et tekkinud poliitiline olukord ei võimalda tal külastada Eestit.“²⁰¹

Kallio külaskäik Eestisse oleks olnud vaid sõprusvisiit, kui aga Rootsis käigud tulenesid Soome ametlikust välispoliitikast ning julgeolekualastest vajadustest, kuna Euroopa julgeolekupoliitiline olukord oli liikumas suunas, mille puhul Soomes tunti vajadust otsida endale võimalikuks konfliktiks liitlasi. Kallio ise aga välispoliitikat ei juhtinud, kuna see oli

¹⁹⁷ Ilmjärv 1993, lk. 25; 32-35.

¹⁹⁸ Pekkarinen 2015, lk. 165.

¹⁹⁹ Soikkanen 1983, lk.173.

²⁰⁰ Suomi 2002, lk.117-122.

²⁰¹ Ilmjärv 1993, lk. 75.

talle „võõras ala“²⁰². Kallio oli oma olemuselt põllumees, kelle ametiaja alguses juhtisid välispoliitikat peaminister koos välisministri ja 1939. aasta sügisel, kui käisid läbirääkimised Nõukogude Liiduga, teadis Kallio praktiliselt vaid seda, et läbirääkimised käisid.²⁰³

Fakt, et Kallio ajal vastuvisiiti ei tehtud, valmistab hiljem kibedust Eesti juhtkonnale. Kindral Johan Laidoner pidas 1940. aasta uusaastapäeval Tallinnas ohvitseridele kõne, kus ta mainis, et Eesti president käis küll Soomes, aga Kallio ei saanud Eestis käia, olgugi et Kalliot takistas tema tervis.²⁰⁴ Laidoner ise oli käinud 1939. aasta algul Helsingis, kus oli väitnud, et võimaliku sõja korral võitleb Eesti koos Soomega, kuid Soomes seda tõsiselt ei võetud – soomlased ise ei soovinud olla Eestiga enamas, kui vaid sõbralikes suhetes ametlikul tasandil²⁰⁵.

1938. aastal toimusid Euroopas muutused üsna kiiresti ning sellest lähtuvalt ka riikide välispoliitika. Soome välispoliitiline liin oli selline, kuhu ei mahtunud aga enam Rahvasteliit ega ka Eesti. Holsti vastane kriitika muutus seetõttu valitsusringkondades tugevaks, kuna ta suhtus tugevamatesse suhetesse Saksamaaga jahedalt. Holsti vastu korraldati poliitiline manööver millega ta sunniti tagasi astuma. Selles on hiljem nähtud ka teatud Saksa mõju. Sakslased olla mõista andnud, et Holsti välisministriks oleku ajal ei ole mingit võimalust Soome ja Saksamaa vahel heade suhete loomisele. Valitsus, mis oli näidanud oma saksa-vastasust üritas hiljem näidata, et Holsti lahkumine välisministri ametist „ei tähendanud mingil moel Soome välispoliitilise liini muutumist.“²⁰⁶

Eesti ja Soome vaheline suhtlus jõudis aga 1939. aasta sügisel karidele - Moskvast toimunud läbirääkimistel ei arutatud asju läbi soomlastega, kuigi Eesti saadik Helsingis oli üritanud saada kätte Soome välisministrit, mis aga ebaõnnestus. Laidoner oli 1940. aastal tunnistanud vestluses Lauri Kettuneniga, „et baaside lepingu sõlmimise eel Soomega asja üldse ei arutatud.“²⁰⁷ Sõjalisest koostööst, mis oli alanud aktiivselt 1930ndate alguses, ei saanud seega poliitika tulemusel asja ning Eesti ja Soome läksid Teise maailmasõtta eraldi.

²⁰² Jyränki, 1984, lk.223.

²⁰³ Ibidem.

²⁰⁴ Zetterberg 1991, lk. 128-129.

²⁰⁵ Ilmjärv 1993, lk. 39.

²⁰⁶ Soikkanen 1983, lk. 231-238.

²⁰⁷ Ilmjärv 1993, lk. 74-75.

KOKKUVÕTE

Soome ja Eesti vahelised suhted 1918-1940 algasid üsna aktiivselt ning kestsid vahelduva eduga 1930ndate lõpuni, kus suhted geopoliitilise olukorra tõttu pingestusid. Eesti ja Soome vaheline ametlikku koostööd poliitilisel tasandil ei olnud, kuid sõjalisel tasandil toimus läbi 1930ndate kahe riigi merejõudude vaheline koostöö, mille eesmärk oli konflikti korral Nõukogude Liiduga sulgeda Soome laht Punalaevastikule. Kahe riigi suhteid iseloomustabki pigem mitteametlikkus, kus läbikäimine oli vilgas tasanditel, kus soomlased said hoiduda end poliitiliselt Eestiga sidumast, lähtudes oma välispoliitilisest liinist, mis 1920ndate keskpaigaks oli kujunenud Rootsi-suunaliseks.

Soome presidendid olid kahe maailmasõja vahelisel ajal üsna tähtis osa Soome riigi juhtimises ning poliitika kujundamises. Eriti suur roll oli presidendi institutsioonile pandud Soome põhiseaduses, kus talle oli antud Soome välispoliitika juhtimine, mida selle perioodi aegsed presidendid tegid erinevalt. Üheks võimaluseks välispoliitika kujundamisel ja juhtimisel olid riigivisiidid, mida presidendid teostasid vastavalt oma nägemusele. Näiteks ei teinud K.J.Ståhlberg ühtegi külastust välisriikidesse, L.K.Relander ja P.E.Svinhufvud sooritasid mitu visiiti ja K.Kallio vähe, tingituna oma terviseprobleemidest.

Antud töös otsisin vastust küsimustele - milline oli arvamus Soome presidentide visiitidest Eestis ja Soomes, milline oli nende roll kahe riigi suhetes ning milline roll omakorda Soome presidentidel endal Soome välispoliitika ametlike juhtfiguuridena.

Arvamus Soome presidentide visiitidest oli Eestis iga visiidi puhul väga positiivne nii ajakirjanduses kui ka avalike tegelaste sõnavõttudes. Soomes võeti visiite üldjuhul vastu samuti positiivselt, kuid suhtumine oli siiski pragmaatilisem ning ilma lootusteta, mis olid Eestis Soome suhtes säilinud. Kui eestlased tunnetasid Lauri Relanderi visiiti uue võimalusena suhteid põhjanaabriga üles soojendada, siis Soomes peeti seda pigem vähendavat eestlaste hirme üksi jäämise osas. 1925. aasta Relanderi visiit oli ka üks osa tema välispoliitikast, kus ta nägi Soomet vahendajarollis n-ö „hobuserauapoliitikas“, kus koostöö oleks toimunud Skandinaavia, Baltimaade ja Poola vahel.

Pehr Evind Svinhufvudi külaskäigud toetusid palju aga ta tutvusele Konstantin Pätsiga, keda ta teadis juba iseseisvuse algusaastatest. Kuigi visiitide käigus külastati Eestis mitmeid paiku, siis kõige tähtsam osa nendest oli siiski kokkusaamine Pätsiga. Svinhufvudi visiidid hoidsid

suhteid Eestiga aktiivsena ajal, kui Soome ametlik välispoliitiline liin hoidis Rootsi poole ning üritas sidumist Eestiga vältida.

Tasub ka mainida, et kõik Soome presidentide visiidid, mis teostati Eestisse 1925-1936, olid mitteametlikud sõprusvisiidid, kuigi neid Eestis üritati tembeldada riigivisiitideks. Sarnasus Relanderi ja Svinhufvudi puhul on ka see, et kui esimene visiit nende puhul oli mitteametlik külaskäik Eestisse, siis järgmine oli aga ametlik riigivisiit Rootsi. Kuna tol ajal olid riigipeade visiidid siiski küllaltki haruldased, võib soomlaste tahtmatusest nimetada presidentide külaskäike Eestisse ametlikeks riigivisiitideks välja lugeda Soome välispoliitilise liini põhialust, mis oli 1920ndate lõpust lähenemine Rootsile.

Presidentide roll Soome välispoliitikas varieerus – kõige aktiivsem välispoliitikas osaleja oligi Svinhufvud, kelle ametiajal 1931-1937 oli välispoliitika kindlalt presidendi juhtida. Teiste presidentide ametiajal olid tegevad pigem välisministrid, kelle tegevusele toetuti ning Kallio puhul võib väita, et tema osalus Soome välispoliitikas oli minimaalne, mis tulenes ta kogenumatusest välispoliitikas. Ståhlberg toetus oma ametiajal parlamendile, kuna tema jaoks oli oluline Soome parlamentarismi põhimõtetest kinni pidamine ning ta esindas Soome liberaalsemat poolt.

Soome presidentide visiidid olid küll uhke vastuvõtuga, kuid nende mõju kahe riigi suhetele oli küllaltki väike. Igapäevane suhtlus käis läbi teiste vahendite ning visiitide roll oli pigem hoida enamvähem häid suhteid, kui et olla läbimurdvaks jõuks suhete parandamisel. Kuigi Eestis loodeti visiite andvat mingit tulemust, olid soomlased oma välispoliitilisele liinile kindlad ning kuigi sõjalisele koostööle aitas Svinhufvudi innukus kaasa, jäid visiidid siiski üldkokkuvõttes vaid sümbolseks.

SUMMARY

Influence of the State visits of Finnish presidents on the Estonian-Finnish relations during 1918-1940

The International situation during the interwar period was a time, when Europe was trying to secure the peace that came after World War I. In this new international order many new states were formed, including Estonia and Finland who wanted to guarantee their security. In the search for security the new countries held negotiations during the first period of the 1920s, but those talks did not accomplish an alliance. Estonians tried to form an alliance with Finland, but the Finns were not very keen about it, because Estonia did not have much to offer to Finland as a state. Estonian-Finnish relations kept a “proper” form which should be kept between neighbouring states. In the middle of it were the Finnish presidents, who influenced more or less the relations between the two countries.

The present thesis has been divided to three periods – 1918-1922, when the relations were politically very active; 1922-1934, when political relations started to fade, but relations in other fields remained active; 1934-1940, when the attitude towards Estonia changed in Finland because of the *coup d'état* of 12. March 1934, resulting in the cooling of relations between Estonia and Finland. In the thesis, the author tried to find out what role the state visits by Finnish presidents to Estonia had and what role the presidents themselves had in influencing the Estonian-Finnish relations as the informal leaders of Finnish foreign policy.

The Finnish presidents had an important role given by the Finnish constitution. It allowed the presidents to be leader of the foreign policy. This right was used differently by the Finnish presidents during 1919-1940. For example, presidents Kaarlo Juho Ståhlberg and Lauri Kristian Relander leaned on their foreign ministers and supported the parliament's role, but Pehr Evind Svinhufvud tried to influence the foreign policy as much as possible by himself. The last Finnish president during that period, Kyösti Kallio, was mainly kept away from active foreign policy, as his experiences with foreign politics was minimal.

The state visits performed by the Finnish presidents to Estonia were all unofficial and did not influence the Estonian-Finnish relations very much. Although Estonians tried to make the visits look grand and hoped, that the political relations between Finland and Estonia would improve because of them, the Finnish attitude towards the visits was cold. Finland tried to

become politically closer to Sweden and all the visits by the Finnish presidents to Sweden were official state visits. Thus in conclusion, the visits by the Finnish presidents to Estonia during that period were mainly symbolic.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Riigiarhiiv (ERA)

Fond 957 Välisministeerium

Publitseeritud allikmaterjalid

Eesti ja Soome suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, UMARA, 1997.

Eesti lepingud välisriikidega VII 1928-1929. Eesti Vabariigi Välisministeerium, 1929.

Eesti suhted Leedu ja Poolaga. Balti konverentsid 1920-1925. Dokumentide kogumik. Heino Arumäe (koost.). Tallinn, Umara, 2001.

Kirjandus

Arumäe, Heino. *Kahe ilma piiril.* Tallinn, Eesti Raamat, 1979.

Arumäe, Heino. *Võitlus Balti Liidu loomise ümber 1919-1925.* Tallinn, Eesti Raamat, 1983, lk. 13-14.

Arumäe, Heino. *Ühist ja erinevat Eesti ja Soome välispoliitikas iseseisvuse algusaastatel.* Tuna: Ajalookultuuri ajakiri 2012, nr. 1, lk. 24-37.

Eesti ajalugu VI. Sulev Vahtre (peatoim.). Tartu, Ilmamaa, 2005.

Holm, Vesa. *Balttilainen vai Skandinaavinen suunatus?. Suomalais-virolaiset suhteet Suomen ulkopoliitikassa voosina 1925-1934. Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä.*

Suomen ja Viron suhteiden käänkökohtia 1860-1991. Heikki Roiko-Jokela(toim.). Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 127-181.

Ilmjärv, Magnus.. *Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel. Balti riigid ja Soome 1934-1940.* Academia 3. Tallinn, Eesti Teaduste Akadeemia, 1993.

Jyränki, Antero. *Presidentti. Tutkimus valtionpäämiehen asemasta Suomessa v. 1919-1976.* Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1981.

Kallenautio, Jorma. *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliitikka 1917-1955.* Helsinki, Tammi, 1985.

Lehti, Marko. *A Baltic League as a Construct of the New Europe.* European University Studies. Frankfurt am Mein, Peter Lang, 1999.

- Leskinen, Jari.** *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939.* Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1997.
- Medijainen, Eero.** *Eesti Välispoliitika Balti Suund 1926-1934.* Tartu, Tartu Ülikool, 1991.
- Medijainen, Eero.** *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918-1940.* Tallinn, Eesti Entsüklopeedia Kirjastus, 1997.
- Merikoski, Veli.** *Muuttumaton, muuttuva valtiosääntömme.* Porvoo-Helsinki, WSOY, 1969.
- Paasivirta, Juhani.** *Suomen diplomaattiedustus ja ulkopoliitiikan hoito. Itsenäistymisestä Talvisotaan.* Porvoo-Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö, 1968.
- Pekkarinen, Jussi.** *Kohtu tn 4. Soome Tallinna saatkonna ajalugu.* Tallinn, Varrak, 2015.
- Peltovuori, Risto.** *Suomi saksalaisiin silmini 1933-1939. Lehdistön ja diplomatian näkökulmia.* Helsinki, Suomen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Pihlamägi, Maie.** *Väikeriik maailmaturul. Eesti väliskaubandus 1918-1940.* Tallinn, Argo, 2004.
- Piip, Ants.** *Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti: sissejuhatus poliitikasse.* Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1932.
- Rauch, Georg von.** *Balti riikide ajalugu 1918-1940.* Tallinn, Detlar, 1995.
- Relander, Lauri Kristian.** *Presidentin Päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925-1927.* Eino Jutikkala(koost.). Helsinki, Weilin+Göös, 1967.
- Relander, Lauri Kristian.** *Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin Muistinpanot Vuosilta 1928-1931.* Eino Jutikkala (koost.). Helsinki, Weilin+Göös, 1968.
- Roiko-Jokela, Heikki.** *Ihanteita ja reaaliolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure –tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918-1922.* Jyväskylä, Jyväskylän Yliopisto, 1995.
- Roiko-Jokela, Heikki.** Reaaliolitiittiset edut vaativat rannikkomme eteläpuolelle ystävällisen maan“. Baltia Suomen lähialuepolitiikassa 1918-1996. Heikki Roiko-Jokela(toim.). *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännoiskohtia 1860-1991.* Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 65-94.
- Räikkönen, Erkki.** *P. E. Svinhufvud ja Soome iseseisvuse süünd.* Tartu, K./Ü. „Loodus“, 1935
- Sepp, Helena.** Kultuurisild või kaitseliin. Üks vaatenuk Soome-Eesti üliõpilassuhete arengule 1920.-1930.aastatel. *Kultuurisild üle Soome lahe. Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918-1940.* Sirje Olesk (toim.). Tartu, Eesti Kirjandusmuuseum, 2005, lk. 133-247.
- Soikkanen, Timo.** *Kansallinen eheytyminen – Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-1939.* Turku, Turun Yliopisto, 1983.

Suomi, Juhani. *Vuoroin vieraisissa : Suomen tasavallan presidentit matkalla ja isäntinä ennen toista maailmansotaa*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002.

Tanner, Väinö. *Tarton Rauha. Sen syntyvaiheet ja –vaikeudet*. Helsinki, Tammi, 1949.

Taunila, Leila. Kun Weli on Wainon alla, on waara myös omamme“. Idealistisen ja realistisen linjan heijastuminen kokoomuslehtien Viron-poliittiseen kirjoitteluun 1918-1922. *Virallista politiikka – epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käänkökohtia 1860-1991*. Heikki Roiko-Jokela(toim.). Jyväskylä, Atena Kustannus, 1997, lk. 95-126.

Turtola, Martti. *President Konstantin Päts. Eesti ja Soome teed*. Tallinn, Tänapäev, 2003.

Turtola, Martti. *Tornion-Joelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle voosina 1923-1940*. Porvoo-Helsinki-Juva, WSOY, 1984.

Virkkunen, Sakari. *Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti*. Helsinki, Otava, 1979.

Virkkunen, Sakari. *Relander. Hymyilevä presidentti*. Helsinki, Otava, 1979.

Virkkunen, Sakari. *Svinhufvud. kansallinen presidentti*. Helsinki, Otava, 1981.

Virrankoski, Pentti. *Suomen Historia 2*. Helsinki, Suomen Kirjallisuuden Seura, 2001.

Zetterberg, Seppo. *Eesti ajalugu*. Tallinn, Tänapäev, 2010.

Zetterberg, Seppo. *Soome ja Eesti poliitilised suhted 1918-1940. Mõningaid hajamärkmeid* Looming 1991, nr.2, lk. 245-250.

Zetterberg, Seppo. *Suomi ja Viro 1917-1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltio-politiikan alkuun*. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1977.

Internet

Zetterberg, Seppo. *Sama sukua, eri maata. Viro ja Suomi – historiasta huomiseen*. Taloustieto OY, 2004. http://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/459_Samaasukuascreen04.pdf (17.05.2016)

Tehtävät. Suomen Tasavallan presidentti. <http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=44821> (02.03.2016)

Periodika

Postimees 1925, 1932.

Päevaleht 1925, 1932.

Vaba maa 1922-1923, 1932, 1936.

Uus Eesti 1936.

Suomen Sosiaalidemokraatti 1925.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Patrik Hytönen (sünnikuupäev: 25.02.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Soome presidentide visiitide mõju Eesti-Soome suhetele aastail 1918-1940“,

mille juhendaja on Eero Medijainen,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 23.05.2016